

Jari Turunen
Tarja Juvonen
Sari Seppä

Anna Satomaa
Ville Siitonen

RYTMIÄ JA RAKENNETTA ARKEEN

Sosiaalista ja ammatillista kuntoutusta yhdistävä nuorten kuntoutuksen kehittämishanke Saku

Kirjoittajat

Jari Turunen, ylilääkäri, ammatillinen kuntoutus, LL

Verve

etunimi.sukunimi@verve.fi

Tarja Juvonen, yliopistonlehtori, VTT

Helsingin yliopisto

etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Sari Seppä, ammatillinen kuntoutusohjaaja, sosionomi (YAMK)

Verve

etunimi.sukunimi@verve.fi

Anna Satomaa, ammatillinen kuntoutusohjaaja, työfysioterapeutti

Verve

etunimi.sukunimi@verve.fi

Ville Siitonen, ammatillinen kuntoutusohjaaja, fysioterapeutti

Verve

etunimi.sukunimi@verve.fi

www.kela.fi

ISBN 978-952-284-096-7

ISSN 2489-849X

URI <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020090969082>

Helsinki 2020

Sisältö

Tiivistelmä.....	4
1 Hankkeen tausta ja viitekehys	5
1.1 Nuorten osallisuus ja syrjäytyminen	5
1.2 Nuorten toimijuuden esteiden poistaminen.....	6
1.3 Sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen rajapinta.....	6
2 Hankkeen kuntoutusmalli ja käytännön toteutus.....	10
2.1 Hankkeen toimintaympäristö ja kohderyhmä	10
2.2 Kehitettävän kuntoutusmallin joustava ja yksilöllinen rakenne	12
2.3 Hankkeen vaiheittainen eteneminen.....	16
2.4 Hankkeen käytännön toteutus.....	17
2.5 Arviointi osana hanketta	19
3 Hankekokemukset ja arviointitutkimuksen tulokset	20
3.1 Tutkimusaineistot ja tutkimusmenetelmät.....	20
3.2 Haastateltujen nuorten taustatiedot ja ohjautuminen hankkeeseen	22
3.3 Kuntoutusmallin toimivuus ja hankekokemukset.....	24
3.4 Hankkeen työmenetelmät ja hankkeeseen osallistuminen.....	29
3.5 Nuorten kokemuksia hankkeesta.....	33
3.6 Hankkeen tulokset ja vaikutukset	36
3.7 Nuorten, yhteistyötahojen ja toteuttajien kehittämisideat.....	42
3.8 Saku-hankkeen onnistumiset ja kehittämiskohdat	45
4 Pohdinta	48
4.1 Nuorten palveluiden saavutettavuuden haasteet.....	48
4.2 Ryhmä- ja yksilömuotoiset työmenetelmät	49
4.3 Verkostotyön ja sidosryhmätyöskentelyn merkityksellisyys.....	51
4.4 Kehitetyn kuntoutusmallin saavutettavuus ja joustavuus.....	53
5 Johtopäätökset.....	54
Lähteet.....	56

Tiivistelmä

Saku-kehittämishankkeessa (2018–2020) kehitettiin työ- ja opiskeluelämän ulkopuolella olevien 16–29-vuotiaiden nuorten kuntoutusmallia. Sosiaalista ja ammatillista kuntoutusta joustavasti yhdistämään pyrkivässä ja laajasti muuhun palvelujärjestelmään verkostoituvassa Saku-hankkeessa tavoitteeksi asetettiin yksilö- ja ryhmämuotoisen kuntoutuksen sekä niihin kytkeytyvän etäkuntoutuksen (eSaku) kehittäminen syrjäytyneille ja syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Kohderyhmän nuoret eivät olleet peruskoulun tai toisen asteen opintojen jälkeen kiinnittyneet työelämään tai jatko-opintoihin tai heidän opiskelunsa olivat keskeytyneet.

Nuoret ohjautuivat Saku-hankkeeseen etsivän nuorisotyön ja muiden nuorten kanssa toimivien tahojen ohjaamina. Nuoret pääsivät hankkeeseen joustavasti ilman erillisiä diagnostisia selvittelyä ja hakuprosesseja. Hankkeeseen ohjautuvilla nuorilla oletettiin olevan vaikeuksia löytää omia tarpeita, taitoja tai kykyjä vastaava ammatillinen polku. Kaikki halukkaat ikäkriteerit täyttävät nuoret otettiin hankkeeseen mukaan. Hankkeessa oli tavoitteena kehittää lisäksi nuorten kanssa toimivien tahojen paikallinen (Turku ja Oulu) yhteistyömalli hankkeen ajalle ja jatkokäyttöön nuorten tavoittamiseksi ja auttamiseksi.

Ennen mahdollisia Kelan ammatillisen kuntoutuksen toimia osa nuorista tarvitsee tavoitteellista tukea elämänhallintansa kohentamiseen, arjen taitojen opetteluun sekä uskalluksensa ja osaamisensa vahvistamiseen. Näitä taitoja tarvitaan, jotta päästään asteittain kohti ammatillisia päämääriä. Tämän takia ammattiin ja työelämään tähtäviä toimenpiteitä ei voida toteuttaa irrallaan sosiaalisen toimintakyvyn kehittämisestä vaan tarvitaan joustavia nuoren ammatillisia päämääriä vahvistavia polkuja, jotka ovat yksilöllisestä tarpeesta käsin modulaarisesti rakentuvia ja vaiheittain eteneviä. Saku-hankkeessa yhdistettiin sosiaalinen- ja ammatillinen kuntoutus yksilöllisesti kunkin nuoren kohdalla. Saku-hankkeessa nuorilla oli myös mahdollisuus osallistua työhön tutustumisjaksoille.

Avainsanat: nuoret, nuoret aikuiset, syrjäytyminen, syrjäytyneet, kuntoutus, ammatillinen kuntoutus, sosiaalinen kuntoutus, teleterveydenhuolto, elämänhallinta, sosiaalinen toimintakyky, osallisuus, osallistaminen

1 Hankkeen tausta ja viitekehys

1.1 Nuorten osallisuus ja syrjäytyminen

Euroopan komission mukaan syrjäytymistä määrittelevät heikot elinolosuhteet, heikot mahdollisuudet osallistua sosiaaliseen elämään ja poliittiseen päätöksentekoon sekä heikot mahdollisuudet nauttia kulttuurista tai virkistystoiminnasta. Määrittelyn mukaan syrjäytyneillä ilmenee myös elinolosuhteista johtuvia terveydellisiä ongelmia sekä vaikeuksia saada terveys- ja sosiaalipalveluita. Määritelmän mukaan myös syrjäytyneillä itsellään on oltava kokemus yhteisöstä ja yhteiskunnasta syrjäytymisestä. (EACEA 2013.)

Nuorten syrjäytyminen puhuttaa paljon. Syrjäytymisen ytimessä oli Suomessa vuonna 2012 reilut 30 000 nuorta, jotka eivät olleet rekisteröityneet edes työttömiksi työnhakijoiksi. Kukaan ei tiedä keitä he ovat ja mitä he tekevät; todennäköisesti merkittävä osa heistä ei itse koe olevansa syrjäytynyt. Kaikista syrjäytyneistä nuorista lopulta 60 % siirtyy opiskelemaan tai työelämään, mutta 40 % pysyy syrjäytyneinä. Jos syrjäytyminen määritellään niin, ettei nuorella ole peruskoulun jälkeen muuta koulutusta, kaikista nuorista syrjäytyneitä oli reilut 50 000 eli 5% ikäluokastaan. Koulutuksen puute ja perhetausta nostavat syrjäytymisen riskiä. Jos nuorella on tukenaan edes toinen vanhempi, syrjäytymisriski vähenee kolmasosaan (Myrskylä 2012). Nuorten tuen tarve urasuunnitteluun on kiistatta todettu lukuisissa raporteissa ja selvityksissä. Kunnissa ja kaupungeissa on tehty paljon hyvää kehittämistyötä nuorten tukemiseksi, mutta eri toimijoiden ja palvelujen monialaista yhteiskehittämistä tarvitaan edelleen.

Syrjäytyneet voidaan myös luokitella työttömyyden keston perusteella kroonisesti syrjäytyneisiin, syrjäytyneisiin ja syrjäytymisvaarassa oleviin (Raaum ym. 2009). Tässä hankkeessa alkuperäisenä kohderyhmänä olivat kaksi jälkimmäistä: syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat nuoret, joiden tilanne ei ole kohentunut kolmen vuoden aikana koulun päättymisen/keskeytymisen jälkeen, ja joilla psykiatrien diagnostiikka ei vielä korostu määrittävänä tekijänä (Aaltonen ym. 2015).

Syrjäytyminen on käsitteenä ongelmallinen. Nuoret kokevat sen ulkoapäin asetetuksi, keskustelu on yksipuolista, yleistävää ja usein syyllistävää. Käsitettä värittää negatiivisuus; unohdetaan siihen liittyvä positiivinen ulottuvuus. Esimerkiksi osa syrjäytyneiksi luokitelluista nuorista on aktiivisia harrasteiden parissa ja heillä on usein myös muuta innostavaa tekemistä elämässään.

1.2 Nuorten toimijuuden esteiden poistaminen

Toimijuuden esteiden poistaminen ja osallisuuden vahvistaminen ovat ICF-luokituksen ydintä. Toimijuuden esteet ovat moninaisia ja liittyvät yksilöön itseensä, hänen elämäntilanteeseensa ja toimintaympäristöönsä. Saku-hankkeen tarkoituksena oli nimenomaan tukea nuoren toimijuutta ja alentaa kynnystä osallistua Kelan ammatilliseen kuntoutukseen tai pyrkiä muuten kohti opintoja ja työelämää mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Hankkeessa haluttiin murtaa diagnostiikkaan perustuvaa palveluohjausjärjestelmää, joka ei tue kuntoutuksen oikea-aikaisuutta.

Nuoria tarvitaan myös työelämässä. Se on tosiasia sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Jotta tähän tavoitteeseen päästään, tarvitaan uutta laaja-alaista näkemystä eri palvelujen sisällöistä, tuottamisesta ja yhteensovittamisesta. Kelan strategiassa monialaisessa verkostossa toimiminen on yksi tärkeä painopiste, mutta jalkautuakseen arjen toiminnan tasolle, tarvitaan yhteistä kehittämistä eri toimijoiden kesken. Saku-hankkeessa tavoitteena oli kehittää paitsi vaikuttavaa kuntoutusta myös vaikuttavia paikallisia toimintamalleja ja yhteistyökäytäntöjä yli organisaatorajojen (Kela, kaupungin nuoriso- ja työllisyyspalvelut, TE-toimisto, kolmas sektori jne.). Tehokas tekeminen ja päällekkäisten toimintojen purkaminen parantavat kustannusvaikuttavuutta ja työnjaon selkiytyminen mahdollistaa myös kaikkien resurssien keskittymisen entistä vaikuttavampaan asiakastyöhön.

Päästäkseen edes hakeutumaan koulutukseen tai pyrkimään työelämään osa nuorista tarvitsee tavoitteellista tukea elämänhallintansa kohentamiseen, arjen taitojen opetteluun sekä uskalluksensa ja osaamisensa vahvistamiseen. Näiden taitojen on oltava hallinnassa, jotta voidaan siirtyä asteittain kohti ammatillisia päämääriä. Näissä taidoissa tukea tarvitsevia nuoria on autettava ja tuettava asteittain edeten heidän omien voimavarojensa ja sosiaalisten valmiuksiensa edellyttämällä tavalla (Honkakoski ym. 2016). Tämän takia Kelan ammatillinen kuntoutus ei voi olla irrallaan sosiaalisen toimintakyvyn kehittämisen näkökulmasta; tarvitaan joustava nuoren ammatillista päämäärää vahvistava kuntoutuspolku.

1.3 Sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen rajapinta

Sosiaalinen kuntoutus voi ennaltaehkäistä ja korjata nuorten syrjäytymiskierrettä luomalla mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Osallisuus rakentuu muun muassa kokemuksesta kuulua johonkin ryhmään (esim. vertaistukiryhmä), osallistumisesta työelämään esimerkiksi työharjoittelun avulla, kyvystä

hakeutua koulutuksiin ja olla osa oppilaitosyhteisöä. Yhteiskunnan rakenteet ja nuorten elämäntilanteet edellyttävät moniammatillista työtettä, eri toimijoiden hyvää yhteistyötä ja nuorten mukaan ottamista ja kuulemistä tukitoimien suunnittelussa ja toteutuksessa. Juvonen (2015) kuvaa tutkimuksessaan tosiasiaa, että osalla nuorista ei ole läheisverkostoa. Sosiaalinen eristyminen, kontaktien puute ja yksinäisyys ovat nuoren arkea leimaavia tosiasioita. Kaikkein syrjäytyneimmät nuoret ovat myös passiivisia toimijoita virtuaalisessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (some).

Suomessa erityisesti nuorten sosiaalisella kuntoutuksella on vuonna 2014 voimaan tullessa sosiaali- huoltolaissa (L 1301/2014) keskeinen asema. Lain mukaan sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan "sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä." Sosiaalisen kuntoutuksen välineitä voivat olla yksilöllinen psykososiaalinen tuki, erilaiset toiminnalliset ryhmät, vertaistuki, osallistuminen vapaaehtoistoimintaan, työtoiminta sekä palvelut ja tukitoimet osana sovittua suunnitelmaa. (L 1301/2014.)

Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluvia toimenpiteitä ovat: sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen, kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen, valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan, ryhmätoiminta ja tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin sekä muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet. (L1301/2014.)

Sosiaalista kuntoutusta toteutetaan osana monialaista kuntoutusjärjestelmää, tapauskohtaisesti harkiten tiiviissä yhteistyössä lääkinnällisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen voidaan tarpeen mukaan yhdistää päihde- ja/tai mielenterveyshoitoa sekä muita tarvittavia palveluita ja tukitoimia yli sektorirajojen. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 55, 57.) Sosiaalisessa kuntoutuksessa asiantuntijat ja heidän asiakkaansa asettuvat verkostosuhteisiin ja monien toimijoiden leikkauspisteisiin, mikä edellyttää dialogisuutta, yhteyksien rakentamista ja useiden näkökulmien tilannekohtaista yhteensovittamista (Rajavaara ja Karjalainen 2012, 4).

Sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen on sosiaalisen kuntoutuksen tulokannassa keskeistä verrattuna esimerkiksi työkyvyn edistämisenäkökulmaan. Laissa mainitut syrjäytymisen torjuminen ja osallisuuden

edistäminen eivät myöskään kiinnity suoraan työelämään, joten niiden voidaan ajatella tarkoittavan monimuotoisempaa yhteiskunnallisuutta osallisuutta. Nuorten sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet määritellään sosiaalihuoltolaissa 17 pykälässä. (L 1301/2014.) Yleisen sosiaalisen kuntoutuksen määritelmän lisäksi pykälässä mainitaan erikseen: ”Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä”. Ammatillista kuntoutusta puolestaan järjestetään Kansaneläkelaitoksen toimesta työ- ja ansiokyvyn tukemiseksi, parantamiseksi tai työkyvyttömyyden estämiseksi, jos asianmukaisesti todettu sairaus, vika tai vamma on aiheuttanut tai sen arvioidaan aiheuttavan lähivuosina vakuutetun työ- tai opiskelukyvyn ja ansiomahdollisuuksien olennaisen heikentymisen. Lisäksi 2019 voimaan tulleen 7a § mukaan Kansaneläkelaitos järjestää 16–29-vuotiaalle vakuutetulle ammatillista kuntoutusta (nuoren ammatillinen kuntoutus), jos:

1. vakuutetun toimintakyky on olennaisesti heikentynyt
2. kuntoutus on tarkoituksenmukaista vakuutetun toimintakyvyn ja elämänhallinnan sekä opiskelu- tai työllistymisvalmiuksien tukemiseksi tai edistämiseksi
3. kuntoutus on tarpeen tukemaan tai edistämään vakuutetun kykyä opiskella tai työllistyä. (L 566/2005.)

Nuoren toimintakyvyn heikentymistä arvioitaessa otetaan kokonaisvaltaisesti huomioon hänen toimintakyvynsä vaikuttavia tekijöitä erityisesti suoriutumisen, osallistumisen, yksilötekijöiden ja ympäristötekijöiden osa-alueilta. Nuoren toimintakyky on olennaisesti heikentynyt, jos heikentyminen toimintakyvyn jollakin osa-alueella rajoittaa hänen tulevaisuuden suunnitteluaan tai opiskelemaan tai työelämään pääsyään tai estää häntä jatkamasta opintojaan. Ammatillisen kuntoutuksen on tarkoituksenmukaisinta käynnistyä matalalla kynnyksellä ja varhaisessa vaiheessa, millä ehkäistään ennalta vaikeuksien pitkittymistä ja monimutkaistumista. Nuoren ammatillisen kuntoutuksen keskeisenä tavoitteena on nuoren vahvuuksien ja voimavarojen tunnistaminen sekä niiden tukeminen ja vahvistaminen. Lisäksi tavoitteena on tukea nuoren motivaatiota, kiinnostusta opiskeluun ja työllistymiseen sekä tulevaisuuden suunnittelua. (L 566/2005; Ammatillinen kuntoutus 2020, 20.)

Keijo Piirainen ym. (2018) toteavat tutkimuksessaan, jossa tarkastellaan sosiaalisen kuntoutuksen sisältöä ja toiminnan luonnetta, että lainsäädäntötasolla ja organisatoristen uudistusten myötä kuntoutuksessa on tapahtunut vuosina 1995–2015 siirtymää sosiaalisen kuntoutuksen suuntaan. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että ammatillisen ja lääkinnällisen kuntoutuksen tarpeen arvioinnissa sosiaalisten tekijöiden

merkitystä on vahvistettu ja kuntoutus sisältää aiempaa vahvemmin huollollisia ulottuvuuksia. Lisäksi ensisijaisen työllistymistavoitteen rinnalle ovat tulleet itsenäisen selviytymisen tavoitteet myös ilman palkkatyötä. Kuntoutuksessa on myös legitimoitu ja vahvistettu osallistavia, ryhmämuotoisia ja sosiaalipedagogisia keinoja, jotka keskittyvät kuntoutujan elämänhallinnan edistämiseen.

Ammatillinen ja sosiaalinen kuntoutus lomittuvatkin monella tavalla muun muassa vaikeasti työllistyvien tai pitkäaikaistyöttömien kuntoutuksessa. Kun sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen välistä suhdetta tarkastelee, se näyttää porrasteisena. Yksilöllä tulee olla riittävästi arkielämän taitoja ja elämänhallintaa, jotta ammatillinen koulutus ja työssä oppiminen olisi ylipäätään mahdollista. Usein sosiaalinen ja ammatillinen kuntoutus näyttävät kuitenkin sekoittuvan ja toteutuvan rinnakkain, toisiaan tukien. Tämä onkin asettanut haasteita kuntoutusjärjestelmälle, jossa sosiaalista ja ammatillista kuntoutusta on usein toteutettu erillään ja eri tahojen toimesta. (Saikku ja Kokko 2012, 13–14.)

Kuntoutuksessa on olennaista vaikuttaa nuoren motivaation herättämiseen. Keskeistä on mahdollisuus itse valita osallistumiselle sopiva aika ja osallistua palveluun omilla ehdoilla. Tavoitteena on vahvistaa nuoren omaa motivaatiota ja toimijuutta. Nuorten kanssa toimiminen edellyttää erityistä osaamista ja herkkyyttä, jotta tunnistetaan nimenomaan heidän palvelutarpeensa. Tämä on haastava tehtävä. Nuoren kohtaaminen tai kohtaamattomuus asiakaspalvelutilanteissa vaikuttaa ratkaisevasti siihen, syrjäytykö nuori heille suunnatuista palveluista vai ei, ja millaisen osallisuuden kokemuksen hän tässä kohtaamisessa saa (Tuusa ja Kauhaluoma 2014).

Ammatillisessa ja sosiaalisessa kuntoutuksessa on myös kyse uuden oppimisesta. Saku-hankkeen kohderyhmän nuorten tilanne oli ennakkoon arvioitu ja todettu, että näillä nuorilla on todennäköisesti tarve muuttaa omaa tilannettaan, jotta ammatillinen osallisuus mahdollistuu. Tämä puolestaan edellyttää valmiutta työuraan liittyvien asioiden tarkasteluun uudesta näkökulmasta – toisin sanoen oppimisprosessia. Oppimista on kuitenkin monenlaista, mikä on otettava huomioon uuden motivaatiota tukevan ja herättävän palvelukokonaisuuden kehittämisessä (Anderman ym. 2002; Veermans ja Tapola 2006). Osalla nuorista on erilainen kyky ja tapa oppia, minkä vuoksi he jäävät helposti syrjään massapalveluista. Osa oppii vertailemalla omaa suoriutumistaan muihin, osa yrittää edetä päämäärään mahdollisimman vähäisin ponnisteluin. Yksilöllisten näkökulmien huomioiminen niin oppimisessa kuin motivaation vahvistamisessa oli keskeinen osa Saku-hanketta.

Motivaation vahvistamisen kannalta nuoren lähiverkoston mukaanotto on tärkeää. Tämä pitäisi toteuttaa tuen, ei syyllistämisen kautta. Vuoropuhelun pitäisi toteutua nuoren tukena olevassa lähi- ja palveluverkossa, ongelmatilanteisiin tulisi tarttua ripeästi ja kaikkien toimijoiden työskentelyn kohde pitäisi olla samansuuntainen. Palvelu tulisi muotoilla myös niin, että se mahdollisimman vähän muistuttaisi mielikuvaa perinteisestä viranomaistoiminnasta (Tuusa ja Kauhaluoma 2014).

Nuorten toimintakyvyn ja osallisuuden tukemisessa sekä syrjäytymiskehityksen estämisessä sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen palvelut on todettu merkittäviksi (Karjalainen ja Blomgren 2004). Erityisesti pitkään työttömänä olleiden kuntoutustarpeen osalta liikutaan sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen välimaastossa, jolloin kuntoutusjärjestelmä saattaa tunnistaa heidät heikosti. (Karjalainen 2011; Harkko ym. 2012.) Laajasti muuhun palvelujärjestelmään verkostoituvia sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen rajapinnalla tarjottavia kuntoutuksen toimintamalleja ja yhteistyökäytäntöjä on tämän takia tarpeellista edelleen kehittää.

2 Hankkeen kuntoutusmalli ja käytännön toteutus

2.1 Hankkeen toimintaympäristö ja kohderyhmä

Verve on valtakunnallinen työelämää, yrityksiä ja kuntoutujia tukeva monipuolinen kuntoutuksen asiantuntija. Verven kuntoutuspalvelut auttavat ihmisiä pääsemään ja palaamaan työhön tai opintoihin sekä jaksamaan niissä paremmin. Verve valmentaa työpaikoilla työntekijöitä ja esimiehiä liiketoiminnan uudistuvissa tilanteissa. Heitä, joilla on heikentynyt toimintakyky ja haasteita selviytyä arjessa, Verve auttaa löytämään oman polkunsu kohti mielekästä elämäntilannetta. Vervellä on toimintaa 18 paikkakunnalla. Saku-hanke toteutettiin Verven Oulun ja Turun yksiköissä.

Hankkeen suunnittelusta ja käytännön toteutuksen ohjauksesta vastasi Vervessä hankkeelle nimetty projektipäällikkö sekä kehittämistyöryhmä (5 henkilöä). Hankkeen käytännön asiakastyöstä vastasivat Verven ammatilliset kuntoutusohjaajat sekä tarvittaessa moniammatilliset työryhmät (sosiaalityöntekijä, psykologi ja lääkäri). Moniammatilliset työryhmät nimettiin sekä Oulun että Turun toimipaikoista. Molemmilta paikkakunnilta oli tarkoitus rekrytoida hankkeeseen enintään 20 nuorta, ja kaikkiaan hankkeeseen

seen ohjautuisi enintään 40 nuorta. Hankkeelle nimettiin myös ohjausryhmä, joka seurasi hankkeen etenemistä ja etsi ratkaisuja mahdollisesti eteen tulevissa haasteellisissa tilanteissa. Hankkeessa hyödynnettiin nettialustaa (eSaku), joka toimi informaation, motivaation ja jatkuvan vuorovaikutuksen kanavana. Idea oli, että tätä kautta onnistuisi sekä yksilöllinen vuoropuhelu että vertaisryhmien keskinäinen yhteydenpito ja kokemusten jakaminen.

Hankkeen kohteena olivat alle 30-vuotiaat oululaiset ja turkulaiset nuoret, jotka ovat edellä kuvatulla tavalla opintojen tai työelämän ulkopuolella. Näistä nuorista on viime aikoina käytetty nimitystä NEET-nuoret; "neither in employment nor in education or training". (Koulutuksen ja työn ... 2019) Turussa hankkeeseen oli mahdollista ottaa myös lähikuntien nuoria. Nuoret ohjautuivat hankkeeseen Oulun ja Turun Etsivän nuorisotyön sekä muiden kohderyhmän toimijoiden kautta (Ohjaamo, Tsemppari, Vamos, nuorten työpajat jne.). Kohderyhmän nuorilla oletettiin olevan vaikeuksia löytää omia tarpeita, taitoja tai kykyjä vastaava ammatillinen polku. Taustalla vaikuttavia syitä olivat esimerkiksi itsetuntoon ja itsetuntemukseen liittyvät ongelmat, oppimisvaikeudet, vääräksi koettu ala tai oppilaitos, sosiaalisten tilanteiden jännittäminen, sosiaalisen elämän kapeutuminen, oman tukiverkoston puuttuminen tai hatarus, arjen hallinnan pulmat, omien asioiden vastuullisen hoitamisen vaikeudet, aikaisemmat epäonnistumiset tai pettymykset, murentunut usko tulevaisuuteen tai uskalluksen puute lähteä kokeilemaan jotain uutta.

Saku-hankkeessa kuntoutus ajoitettiin parhaalla mahdollisella tavalla juuri siihen ajankohtaan, jossa ongelmat alkavat kehkeytyä ja ennen kuin ne kasautuvat. Diagnosoitu sairaus ei ollut kuntoutukseen pääsemisen ehto, muttei toki estekään. Tiedossa oli, että Etsivä nuorisotyö saa tiedon keskeytyneistä koulutuksista välittömästi, ja esimerkiksi Oulussa he haastattelevat kaikki kutsuntoihin tulevat alokkaat. Etsivän nuorisotyön seulonta osuu otolliseen kohtaan ja on tämän kohderyhmän osalta kattavaa. Etsivän nuorisotyön asiakkaista osalle riittää suhteellisen kevyt ohjaus työuran ja koulutukseen suuntaan. Heidän asiakkaina on kuitenkin myös sellaisia nuoria, joiden kohdalla kevyt tuki ei riitä. Tällaisella nuorella ei välttämättä ole ystäviä, he kokevat yksinäisyyttä ja vanhempien tukea ei ole. He käpertyvät usein kotiinsa ja tietokoneen pariin. Useimmilla on oma asunto, joten heidän syrjäytymiskehityksensä alkaa huomautta. Kaveripiiri rapautuu, opiskelupaikan saaneet ja opiskelevat ystävät ajautuvat omiin porukoihinsa. Viikonloppuna nuori saattaa nähdä entisiä ystäviään mutta kokee samalla voimakasta ulkopuolisuuden kokemusta ja yksinäisyyttä.

Osalla koulunkäynti hiipuu oppimisvaikeuksien tai lukiongelmien takia, jolloin esimerkiksi ammattikoulussa teoreettiset aineet saattavat osoittautua ylivoimaisiksi. Tämä johtaa helposti lisääntyviin poissaoloihin ja sitä kautta koulun keskeytymiseen. Tätä seuraavat usein edellä kuvatut ilmiöt eli sosiaalinen eristäytyminen, ulkopuolisuuden kokemus ja syrjäytymispolun alku. Oppimisvaikeudet voivat olla sellaisia, ettei niihin ole kiinnitetty peruskoulussa tarpeeksi huomiota, vaikka peruskoulun koulumenestys kertoo usein mahdollisista oppimisen haasteista.

Saku-hankkeessa päämääränä oli tämän kehityksen pysäyttäminen ja kääntäminen sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen keinoin. Kynnys kuntoutuksen aloittamiseen tehtiin matalaksi. Vaikka nuorille on palveluja tarjolla, välttämättä mikään taho ei kohtaa nuorta kokonaisvaltaisesti, eikä nuorella ole aina omaa tukihenkilöä, jonka vastuulla olisi ympäröivän tukiverkoston koordinoiminen. Etsivän nuorisotyön ohjaajat kertovat, että vaikka nuoria autetaan ja kohdataan, ongelmana on heidän kiinnittymisensä palveluihin, esimerkiksi ryhmätoimintaan. Vaikka työpajat tavoittavat nuoret hyvin, ongelmaksi voi muodostua mitä pajan jälkeen tapahtuu. Usean vuoden pajatoiminta ei edistä nuoren ammatillista suuntaa ja työllistymistä. Juuri tähän tarvitaan moniammatillista työtettä riittävän varhaisessa vaiheessa.

2.2 Kehitettävän kuntoutusmallin joustava ja yksilöllinen rakenne

Saku-hankkeen kuntoutus rakentui kunkin kuntoutujuanuoren yksilöllisestä tilanteesta ja tarpeesta käsin. Modulaarisen rakenteen katsottiin mahdollistavan kuntoutuspolun, joka voitiin toteuttaa kullekin nuorelle räätälöidysti. Sekä kuntoutuksen sisältö, kesto että toimijat määräytyivät nuoren yksilöllisen tilanteen perusteella. (Kuvio, s. 15.)

Kuntoutuksen ensimmäisessä nonstop -vaiheessa nuoren tilannetta kartoitettiin yksilötapaamisten keinoin. Tapaamisiin kutsuttiin alkuvaiheessa mukaan etsivän nuorisotyön ohjaaja ja/tai muu nuoren tukiverkoston kuuluva henkilö. Oleellista oli, että sama omaohjaaja Vervestä toimii nuoren kanssakulkijana koko kuntoutusprosessin ajan. Luottamuksen syntymisen katsottiin olevan tärkeä osa kuntoutuksen vaikuttavuutta. Ensimmäisissä tapaamisissa kartoitettiin nuoren kokonaistilannetta. Verkostoanalyysin avulla laadittiin kuva nuoren sosiaalisesta tilanteesta ja tarpeen mukaan kartoitettiin nuoren oppimis-edellytykset. Lisäksi mahdollinen päihteiden käyttö arvioitiin. Nonstop -ajatuksella keskimäärin viikoittain tapahtuvat kohtaamiset veivät kuntoutusta tässä vaiheessa eteenpäin. Moniammatillinen tiimi, joka koottiin nuoren tarpeiden mukaisesti, oli kuntoutujuan käytettävissä. Ongelmien hätäistä medikalisaatiota

oli tarkoitus välttää toimijuuden esteitä purkamalla. Samana päivänä kokoontuviin pienryhmiin tulisi samanlaisessa elämäntilanteessa olevia nuoria. Niissä käsiteltäisiin yksilötapaamisista kumpuavia teemoja yhdessä.

Nonstop -vaiheessa tarkoituksena oli työstää kokonaisarvio nuoren tilanteesta, täsmentää kuntoutuksen tavoitteita ja sitä, miten ja millaisin askelin tavoitteita kohti edetään. Tavoitteisiin edettiin vaiheittain (GAS-logiikka). Oli tärkeää, että edistymistä arvioitiin yhdessä nuoren kanssa koko kuntoutusprosessin ajan, ja tässä omaohjaajalla oli keskeinen rooli. Tarvittaessa kuntoutuksen suuntaa oli voitava muuttaa ja uusia tavoitteita täsmentää.

Kuntoutuksen toisessa vaiheessa nuorilla oli mahdollisuus osallistua vertaisryhmiin (Zemppi-ryhmät), joihin kuului enintään 10 nuorta. Vertaisryhmät kokoontuivat noin 6–9 kuukauden ajan. Vertaisryhmä olisi kolmen tunnin mittainen ja niiden rytmittymistä ja ajankohtaa voitaisiin vaihdella, esimerkiksi kaksi kolmen tunnin vertaisryhmää samana päivänä tai joka toinen viikko 3 tunnin ryhmä. Myös iltaisin tai muina ajankohtina kokoonnuttiin tarvittaessa. Ryhmissä hyödynnettiin erilaisia sosiaalisen kuntoutuksen keinoja, kuten esimerkiksi toiminnallisuutta, tutustumista nuoria kiinnostaviin oman paikkakunnan aktiviteetteihin, elämänhallintaa, osallisuutta ja terveyttä tukevaa toimintaa, kuten oman ajankäytön tarkastelu, liikkuminen. Tavoitteena saattoi olla esimerkiksi vuorokausirytmien normalisoiminen ja elämäntaitojen kohentaminen. Samalla rakennettiin nuorelle uusia sosiaalisia verkostoja tutustumalla muihin ryhmäläisiin ja ryhmämuotoiseen harrastustoimintaan.

Ensimmäisen vaiheen Zemppi-ryhmien päätyttyä nuorille tarjottiin seuraavaksi viikoittain Sieppari-ryhmiä, joissa ammatillinen sisältö lisääntyi vähitellen sisältäen tutustumista ammatteihin, kouluihin ja erilaisiin nuoria kiinnostaviin työpaikkoihin. Samanaikaisesti laadittiin alustavaa ammatillista suunnitelmaa, jossa päämääränä oli löytää sellaisia nuorta kiinnostavia ammatteja, joihin hänellä olisi realistiset mahdollisuudet edetä. Alustavaa ammatillista suunnitelmaa tehtiin monimuotoisesti niin yksilöllisissä tapauksissa kuin yhdessä Sieppari ryhmissä toisten nuorten kanssa.

Kuntoutuksen kolmannessa vaiheessa nuorella oli mahdollisuus osallistua kolmen viikon pituisille tue-
tuille työhön tutustumisjaksoille heitä kiinnostavaan työhön. Tutustumiset oli tarkoitus toteuttaa oikeilla työpaikoilla. Niiden tarkoituksena oli antaa nuorelle kuvaa siitä, millaista työn tekeminen on. Jaksot oli

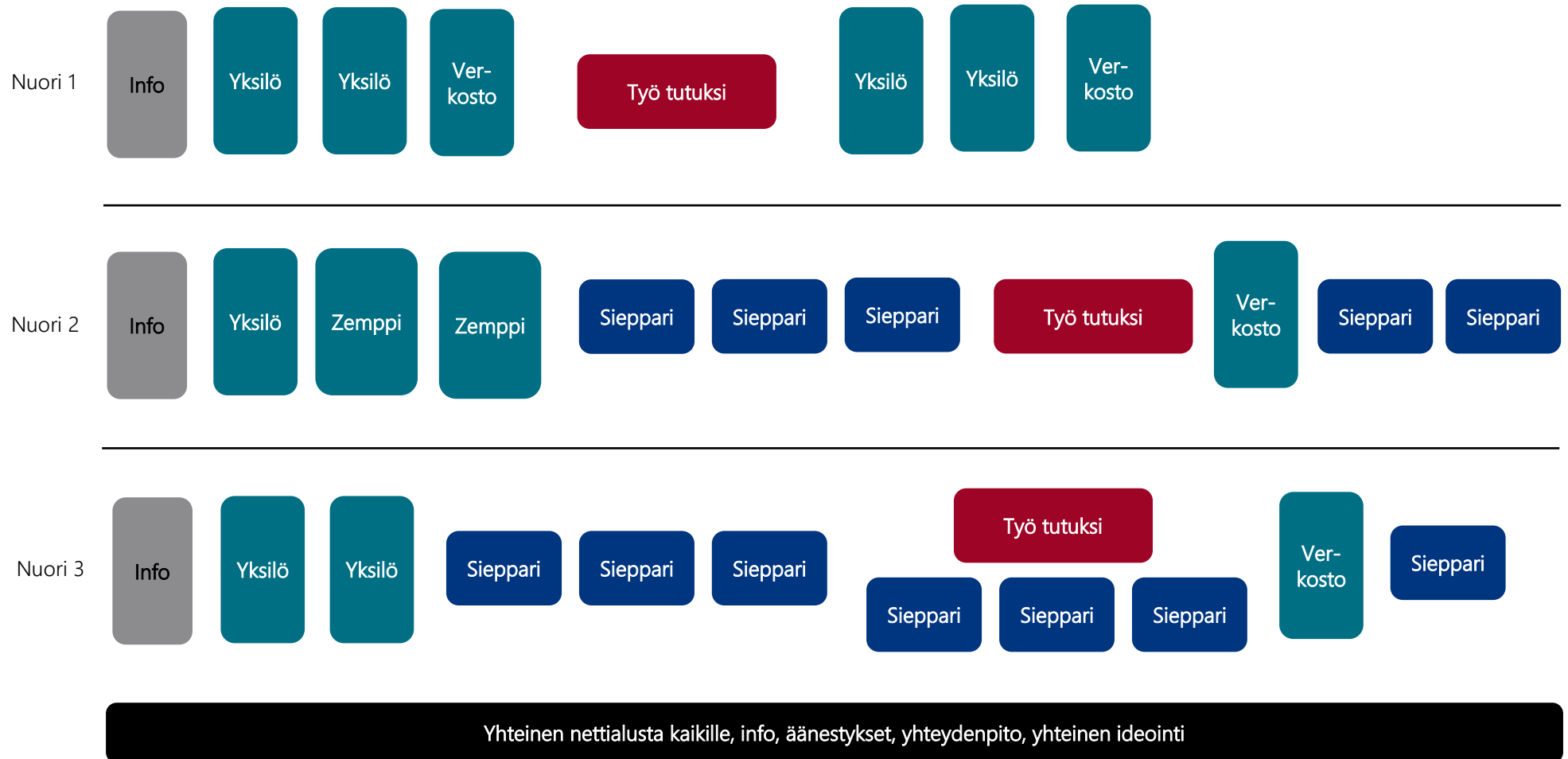
tarkoitus toteuttaa kolmen viikon aikana, kolmena päivänä viikossa. Yhteensä siis työhön tutustumispäiviä yhteen ammattiin olisi voinut olla yhdeksän. Myös pelkästään yksilöllisiin käyntikertoihin osallistuville nuorille tarjottiin työhön tutustumisjaksoa.

Kuntoutusmallin ydinajatuksena oli, että osalla nuorista ratkaisut hahmottuisivat kevyemmällä interventiolla ja osa nuorista tarvitsisi enemmän tukea ratkaisujen etsimiseen, löytämiseen ja tilanteessaan etenemiseen. Palvelun joustavan toteutuksen mahdollistaisivat siis yksilöllisesti räätälöitävissä olevat kuntoutusmoduulit; yksilölliset tapaamiset, verkostotapaamiset, Zemppi-ryhmät, Sieppari-ryhmät ja työhön tutustumisjaksot. Joustavan, varhaisemmassa vaiheessa käynnistyvän moniammatillisen kuntoutuspalvelun kattavuuden katsottiin myös olevan parempi, kuin mitä perinteinen kurssitoiminta mahdollistaisi. Käytännössä useammat nuoret pääsivät moniammatillisen tuen ja selvittelyjen piiriin, vaikka eivät vertaisryhmävaiheeseen lähteneetkään mukaan tai niille ei ollut tarvetta.

Nuoria Saku-hankeeseen ohjanneita etsivän nuorisotyön ohjaajia ja muuta tukeverkostoa informoitiin kuntoutuksen etenemisestä, he myös osallistuivat verkostotapaamisiin tarpeen mukaan. Tarvittaessa he myös jatkoivat nuoren kanssa työskentelyä kuntoutuksen päättymisen jälkeen. Nuoren henkilökohtainen sosiaalinen verkosto arvioitiin heti nonstop -vaiheessa ja verkosto pyrittiin aktivoimaan mukaan tukemaan nuorta kohti työuraa esimerkiksi yhteistapaamisten ja nuoren ehdoilla tapahtuneiden verkostoneuvotteluiden muodossa. Kaikilla nuorilla ei tätä sosiaalista verkostoa välttämättä alkuvaiheessa ollut.

Hankkeessa otettiin käyttöön kaikille yhteinen nettialusta (eSaku), joka toimi palvelun infokanavana ja se myös kuntoutujien virtuaalisen yhdessäolon mahdollistajana. Nuoret osallistuivat nettialustalla käytyihin keskusteluihin vapaaehtoisesti ja oman harkintansa mukaan. Lisäksi vertaisryhmiin osallistujille perustettiin oma nettikanava, jonka kautta kurssilaisten yhteinen keskustelu, ideointi ja kurssin sisältöjen yhteiskehittäminen oli mahdollista. Esimerkiksi työpaikkakäyntien kohteista oli tarkoitus äänestää ja sopia yhdessä niiden sisältöjä tarpeiden ja mieltymysten mukaan. Mukana olleille nuorille luotiin siis mahdollisuus vaikuttaa aktiivisesti oman kuntoutumisensa kulkuun ja sisältöihin. Tällä kannustettiin myös herättämään uinuvaa toimijuutta.

Kuvio. Yksilöllisesti räätälöitävissä oleva rakenne.^a

^a Kaikkia moduuleja voi olla enemmän kuin tässä havainnekuvassa, esimerkiksi Työ tutuksi -jaksoja voi olla enimmillään kolme.

2.3 Hankkeen vaiheittainen eteneminen

Hankkeen alkuvaihe (3 kk). Hankkeen alkuvaiheessa kartoitettiin paikalliset toimijat, informoitiin hankkeesta, luotiin paikalliset toimintatavat sekä markkinointiin liittyvän materiaali ja työnjako. Sekä Turkuun että Ouluun perustettiin paikallisten toimijoiden ryhmä, joka kehitti palveluohjausmallin ja määrittä yhdessä palveluun ohjautumisen kriteerit. Kelan edustaja oli mukana tässä työryhmässä. Sovittiin myös hakeutumisen käytäntö, joka ei edellyttänyt B-lausuntoa ja diagnostiikkaa (esimerkiksi keskusteluun perustuva hakemuslomake, ns. suullinen hakemus). Suunnittelimme alkuvaiheessa myös kuntoutujien jatko seurannan (jatkosuunnitelman toteutumisen coach) ja siihen liittyvä työnjaon.

Hankehakemusvaiheessa Etsivästä nuorisotyöstä vastaavien henkilöiden kanssa keskusteltiin hankkeen tavoitteista ja luotiin yhteistä orientaatiota. Tarve tämän tyyppiselle palvelulle oli selkeä. Tärkeää oli saada myös nuorten oma ääni kuuluviin. Verven kuntoutuspalveluiden piirissä on samanaikaisesti iso joukko nuoria, joilta kerätään aineistoa jatkuvasti (ammattillinen kuntoutuskurssi, ammatillinen kuntoutusselvitys, OPI, työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus ja mielenterveyskurssit Nuppu ja Itu). Tätä tietoa hyödynnetään Verven nykyisten kuntoutuspalveluiden kehittämisessä. Saku hanketta edeltävänä vuonna Verven palveluiden piirissä oli noin 1 100 alle 30-vuotiasta nuorta. Saku-hanketta pyrittiin alusta alkaen palvelumuotoilemaan käyttäjälähtöisesti. Nuorten kokemusten kuuleminen ennen hankkeen käynnistymistä, toteutusvaiheessa ja hankkeen jälkeen katsottiin oleellisen tärkeäksi.

Hankkeen alkuvaiheessa täsmensimme eri moduulien sisältöjä (yksilölliset tapaamiset, pienryhmät, vertaisryhmät). Työhön tutustumisjaksojen toteuttamisessa oli tarkoitus hyödyntää laajoja työpaikkakontakteja, joita Vervellä jo oli Oulussa ja Turussa. Hankkeen toteutuksessa käytettävän yhteisen nettialustan sisällöt ja tehtävät suunniteltiin myös yhdessä. Nettialusta toimisi kaikille yhteisenä informaatiokanavana sekä vertaisryhmien kokemusten jakamisen paikkana. Vervessä on hyviä kokemuksia digisovelluksista kuntoutuksessa. Tätä kokemusta hyödynsimme, ja kehitimme edelleen myös tässä hankkeessa.

Hankkeen interventiovaihe (19 kk). Interventioon suunniteltiin osallistujiksi kaikkiaan 40 nuorta, jotka olivat opiskelun tai työelämän ulkopuolella. Kriteerit täsmennettiin vielä hankkeen käynnistymisvaiheessa. Hanke toteutettiin Turussa ja Oulussa (20 kuntoutujaa/paikkakunta). Nuoren kuntoutuspolku rakentui edellä mainituista kolmen tason moduuleista yksilöllisesti räätälöiden (yksilölliset tapaamiset, verkostotapaamiset, pienryhmät, vertaisryhmät, työhöntutustumisjaksot). Hankkeen edetessä arvioitiin

jatkuvasti vastaavako sisällöt ja prosessi nuorten tarpeita ja toimiiko yhteistyömalli. Kehittäminen tuli siis olla jatkuvasti täsmentyvä prosessi myös interventiovaiheessa.

Hankkeen päätösvaihe (2 kk). Hankkeen päätösvaiheessa kehittämistyöryhmän päämääränä oli mallintaa interventio niin, että palvelun käyttöönotto ja jatkokehittäminen ovat mahdollisia. Päätösvaiheeseen sisältyi myös arviointitutkimus sekä Kelaan toimitettavan loppuraportin laatiminen. Hankkeen tuloksia esiteltiin myös Oulussa ja Turussa toteutettavissa hankkeen päätöstilaisuuksissa, joihin osallistuivat paikallisen yhteistyömallin toimijat. Tässäkin nuorten kokemuksellinen ääni oli tärkeää saada esille.

2.4 Hankkeen käytännön toteutus

Hanketta suunniteltiin ennen rahoituksen varmistumista Oulun ja Turun etsivien nuorisotyöntekijöiden kanssa. Rahoituksen varmistuttua hanketta markkinoitiin paikallisesti nuorten kanssa toimiville nuorten tavoittamiseksi. Ensimmäisessä nonstop -vaiheessa toteutettiin walk in -tilaisuuksia, jolloin ohjaavilla tahoilla oli mahdollisuus tulla tutustumaan hankkeeseen ja ohjata nuoria toimintaan mukaan. 1–2 tunnin mittaisia walk in -tilaisuuksia pidettiin 4–6 jokaisen kuntoutusjakson alussa. Nuorilla oli mahdollisuus tulla tutustumaan ja hakeutua hankkeeseen myös yksilöllisesti sovittuna aikana. Kaikki hankkeeseen ohjatut nuoret haastateltiin yksilöllisesti. Osalla nuorista oli haastattelussa mukana ohjaavan tahon edustaja. Haastattelussa sovittiin ensimmäisen yksilöllisen käyntikerran ajankohta. Nuoren elämäntilannetta kartoitettiin hankkeessa laaditun haastattelulomakkeen avulla.

Yksilöllisiä tapaamisia alettiin toteuttaa joustavasti jo ennen ryhmämuotoista kuntoutusjaksoa. Yksilöllisillä käyntikerroilla tutustuttiin nuoreen, kartoitettiin nuoren kokonaistilannetta, kuten perhe- ja elämäntilannetta, arjen toimintakykyä, koulutus- ja työkokemusta, terveydentilaa, nuoren toiveita ja odotuksia hankkeen ajalle. Tapaamisissa pyrittiin luomaan kiireetön ja turvallinen ilmapiiri luottamuksen syntymiseksi. Myös nuoren verkostoa kartoitettiin ja nuorilta pyydettiin lupa verkostoyhteistyöhön. Nuorten kanssa keskusteltiin myös alustavista tavoitteista hankkeen ajalle. Nuorten tavoitteet tarkentuivat yksilöllisten tapaamisten aikana, joskus vasta hankkeen loppuvaiheessa. Tavoitetyöskentelyssä käytettiin Kelan kuntoutuksessa käytössä olevaa Omat tavoitteet -menetelmää. Omia tavoitteita arvioitiin hankkeen edetessä yksilöllisillä käyntikerroilla. Yksilöllisiä käyntikertoja toteutettiin nuorten tarpeiden ja toiveiden mukaisesti.

Ensimmäisessä ns. nonstop -vaiheessa käynnistyivät sosiaaliseen kuntoutukseen painottuvat Zemppi-ryhmät. Hankkeen toimintaa ja yleistä tavoitetta käsiteltiin ryhmässä ja luotiin yhteiset pelisäännöt ryhmälle. Zemppi-ryhmässä käsiteltiin muun muassa arkeen, hyvinvointiin, ajankäyttöön ja talouden hallintaan liittyviä teemoja. Zemppi-ryhmissä myös liikuttiin, ulkoiltiin ja käytiin mm. kulttuuritapahtumissa nuorten ideoiden ja toiveiden mukaisesti. Ryhmissä pyrittiin sitouttamaan nuoria hankkeeseen, tarjoamaan turvallisen ilmapiirin ryhmätoimintaa sekä ohjaamaan nuoria uusiin vapaa-ajan toimintoihin ja harrastuksiin. Zemppi-ryhmissä myönteisen palautteen antaminen ja nuorten kannustaminen oli tärkeää. Ryhmiin sitoutumisella tavoiteltiin myös sitä, että nuoret jatkaisivat hankkeessa toiseen vaiheeseen, ammatillisesti painottuviin Sieppari-ryhmiin. Kolmen tunnin mittaisia Zemppi-ryhmiä toteutettiin kahdeksan jokaisella kuntoutusjaksolla.

Toisessa vaiheessa käynnistyivät ammatilliseen suunnitteluun painottuvat Sieppari-ryhmät, joiden tavoitteena oli nuorten alustavien ammatillisen suunnitelmien edistäminen tutustumalla mm. oppilaitoksiin, ammatteihin ja ammatillisen kuntoutuksen palveluihin. Sieppari-ryhmissä lähdettiin liikkeelle tutustumalla omiin toiveisiin, ammatillisiin unelmiin ja tavoitteisiin sekä omiin vahvuuksiin. Ammatillista suunnittelua tehtiin monimuotoisesti toiminnallisin harjoituksin, kirjallisin tehtävin, keskusteluin, pelaamalla, tiedonhaun ja tutustumisten avulla. Osassa ryhmissä suoritettiin urasuunnitteluun liittyviä avoimia ammatillisia opintoja, valmistauduttiin erilaisiin haastattelutilanteisiin ja katsottiin videoita eri koulutusaloista ja ammanteista. Osassa ryhmissä käytiin tutustumassa muun muassa kuntouttavan työtoiminnan paikkoihin, Ohjaamoon ja oppilaitoksiin sekä osallistuttiin ajankohtaisiin työelämäteemaisiin tapahtumiin. Yksi ryhmä kävi tutustumassa myös TE-palveluihin. Ryhmien toiminta suunniteltiin nuorten toiveet ja tilanteet huomioiden. Yhtenä tärkeänä teemana oli edelleen sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden harjoittelu ja yhteistoiminta ryhmässä. Kolmen tunnin mittaisia Sieppari-ryhmiä toteutettiin 16 jokaisella kuntoutusjaksolla.

Kaikille hankkeeseen osallistuneille nuorille kerrottiin eSaku-verkkoalustasta ja tarjottiin heille mahdollisuutta halutessaan osallistua nuoren ja omaohjaajan väliseen työskentelyyn sekä yleiseen foorumityöskentelyyn alustalla. Nuoret, jotka osallistuivat aktiivisesti eSaku-alustalle, saivat henkilökohtaisia viestejä, viikkotehtäviä ja palautetta tehtävistään omaohjaajalta. Omaohjaajat laativat alustalle sekä arkeen että ammatilliseen suunnitteluun liittyviä pohdinta- ja monivalintatehtäviä, joita avattiin nuoren alustalle yksilölliseen tahtiin.

Kolmannessa vaiheessa nuorilla oli mahdollisuus osallistua tuetuille työhön tutustumisjaksoille. Vaikka kaikille nuorille kerrottiin tästä mahdollisuudesta, hankkeen aikana käynnistyi ainoastaan yksi työhön tutustumisjakso, joka sekin keskeytyi muutaman päivän jälkeen nuoren koettua työympäristön ja työtehtävät itselleen epäsopiviksi.

Hankkeeseen kirjattiin sen toiminta-aikana yhteensä 57 nuorta: Oulussa 31 ja Turussa 26 nuorta. Kaikki nuoret eivät kuitenkaan kiinnittyneet tai jatkaneet Sakussa nonstop -vaiheen tutustumista tai nopeaa palveluohjausta pidemmälle. Viisi nuorista joko aloitti tai palasi opintoihin käytyään Sakun yksilö- ja/tai ryhmätoiminnoissa muutaman kerran. Keskeyttäneitä tai nuoria, jotka eivät varsinaisesti aloittaneet hankkeessa, oli Oulussa kuusi ja Turussa 11. Näin ollen hankkeeseen vähintään väljästi sitoutuneita tai siinä toimineita nuoria oli yhteensä 40 eli juuri suunniteltu määrä nuoria.

Oulussa toteutui kolme ryhmämuotoista jaksoa seuraavasti; 23.5.–30.11.2018, 8.1.–25.6.2019 ja 12.8.–17.12.2019. Turussa toteutui vastaavasti kaksi jaksoa seuraavasti; 3.9.2018–25.3.2019 ja 24.4.–13.11.2019. Yksilöllisiä käyntikertoja toteutettiin myös näiden ryhmämuotoisten jaksosten ulkopuolella. Nuorilla oli mahdollisuus yksilöaikoihin yksilöllisen tarpeensa mukaan vaikka viikoittain.

2.5 Arviointi osana hanketta

Hankesuunnitelmassa määriteltiin, että Saku-hankkeesta toteutetaan arviointitutkimus, jossa arvioidaan hankkeen toteutusta ja kehitetyn mallin toimivuutta. Lähtökohtana oli ajatus, että uutta luomaan pyrkivät kehittämishankkeet ovat seuraamuksellisia ja näitä seuraamuksia on ymmärrettävä. Arviointiin haluttiin ottaa mukaan kaikki hankkeen kehittämiseen ja toteuttamiseen osallistuneet tahot: kuntoutujat, paikalliset yhteistyötahot, Kela ja hankkeen toteuttaja Verve. Arvioinnin kohteena oli kuntoutusprosessi kokonaisuudessaan, ja pääteemana erilaiset käyttäjäkokemukset hankkeesta. Tietoa ja kokemuksia kuntoutuksen etenemisestä koko kuntoutusprosessin ajalta oli kerätty eri toimijoiden näkökulmista. Nuorten osalta arviointiaineiston keruussa oli tarkoitus hyödyntää kuntoutuksessa käytössä olevaa nettialustaa (eSaku), jossa oli esimerkiksi strukturoitua kyselyä ja avoimia kommenttikenttiä palautteen antoa varten. Sen lisäksi, että aineistoa kerättiin arviointia varten, tavoitteena oli saada palaute mahdollisimman nopeasti myös hankkeen käyttöön.

Erityisesti kuntoutujanuorten äänen kuuleminen ja esiintuominen haluttiin nostaa arvioinnin keskiöön. Arvioinnin avulla selvitettiin, mitkä asiat kuntoutuksessa innostivat ja veivät nuorta eteenpäin, sekä vastaavasti, mitkä asiat mahdollisesti jarruttivat kuntoutumista. Kuntoutusmallin toimivuutta ja vaikutuksia tarkasteltiin hankkeeseen ohjautumisen kriteereiden ja käytäntöjen, sen käynnistymisen ja etenemisen sekä käytettyjen menetelmien näkökulmista. Erityisesti kiinnitettiin huomiota kuntoutusprosessin joustavuuteen sekä moduulirakenteen sisältöjen toimivuuteen ja houkuttelevuuteen. Myös huomioita siitä, millainen kehitetty kuntoutusmalli oli oppimisprosessina, pyrittiin tekemään. Hankesuunnitelman mukaisesti selvitettiin hankkeen tuloksia ja vaikuttavuutta seuraavien kysymysten avulla:

- Syntyikö ammatillinen suunnitelma? Ellei, mikä oli esteenä?
- Saatiinko henkilökohtainen tukiverkosto rakennettua ja/tai aktivoitua?
- Aktivoituiko nuori harrasteisiin ja/tai muuhun sosiaaliseen toimintaan?
- Millaista muuta muutosta kuntoutuksessa saatiin syntymään?

Lisäksi arvioinnissa tarkasteltiin Saku-kuntoutuksen myötä kehittyvää yhteistyömallia. Miten paikallinen toiminta ja yhteistyö eri toimijoiden välillä kehittyi, tuliko yllätyksiä, oivalluksia tai havaittiinko mahdollisia ristiriitoja? Syntyikö kuntoutuksen hyviä käytäntöjä (tunnistaminen, arviointi, siirtäminen)? Kustannusvaikuttavuutta ei ollut mahdollista analysoida.

3 Hankekokemukset ja arviointitutkimuksen tulokset

3.1 Tutkimusaineistot ja tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen aineiston muodostavat hankkeen aikana kerätyt dokumenttiaineistot ja hankkeen loppupuolella kerätty haastatteluaineisto. Dokumenttiaineistoja olivat ohjaajien keräämät tiedot yhteensä kolmesta kuntoutusjaksosta Oulussa¹ ja kahdesta kuntoutusjaksosta Turussa². Dokumentaatio koski kaikkia hankkeeseen kirjattuja 57 nuorta. Niistä nuorista, jotka eivät varsinaisesti aloittaneet hankkeessa tai jotka

1 Oulun 1. kuntoutusjakso ajalla 23.5.–30.11.2018, 2. kuntoutusjakso ajalla 8.1.–25.6.2019 ja 3. kuntoutusjakso ajalla 12.8.–17.12.2019.

2 Turun 1. kuntoutusjakso ajalla 3.9.2018–25.3.2019 ja 2. kuntoutusjakso ajalla 24.4.–13.11.2019.

keskeyttivät sen, on tästä johtuen luonnollisesti vähemmän tietoja. Ohjaajat taltioivat nuorten taustatiedoista ja kuntoutuksesta seuraavat asiat: sukupuoli ja paikkakunta (Oulu/Turku), ammatillinen suunnitelma ja sen sisältö sekä syy, mikäli ammatillista suunnitelmaa ei tehty. Lisäksi kunkin nuoren osalta dokumentoitiin tehty verkostotyö, aktivoituminen sosiaaliseen toimintaan sekä nuoren tukiverkosto hankkeen alkaessa ja loppuessa. Hankkeen toimintoihin osallistumisesta kirjattiin osallistuminen yksilö- ja ryhmätapaamisiin, eSakuun sekä työ tutuksi -jaksolle. Ryhmätapaamisista kirjattiin ylös osanottajien lukumäärä ja tapaamisen keskeinen sisältö.

Arviointitutkimusta varten tutkija haastatteli kymmenen nuorta Oulussa ja yhdeksän nuorta Turussa. Haastateltavat ohjautuivat tutkimukseen hankkeen ohjaajien välityksellä. Ohjaajat tiedustelivat nuorten halukkuutta osallistua haastateltaviksi ja järjestivät haastatteluaika-tilat ja -tilat sekä toimittivat nuorten yhteystiedot tutkijalle puhelinhaastatteluita varten. Oulun nuorten haastatteluista yhdeksän tehtiin kasvokkain ja yksi puhelinhaastatteluna. Turun osalta kolmea nuorta haastateltiin kasvokkain ja kuutta nuorta puhelimitse. Nuorten haastattelut kestivät 20 minuutista 50 minuuttiin, haastatteluiden keskimääräisen keston ollessa 33,5 minuuttia. Yhden nuoren haastattelutaltiointi epäonnistui, mutta haastattelusta on muistiinpanot, jotka tehtiin haastattelun kuluessa ja heti sen jälkeen.

Nuorten haastatteluiden lisäksi Oulun ja Turun hankkeen työntekijöiden yhteisen kehittämispäivän yhteydessä tehtiin ryhmähaastattelu. Myös Oulun ja Turun yhteistyöverkostoja haastateltiin kertaalleen. Sekä Saku-ohjaajien että yhteistyötahojen haastattelut tehtiin puhelimitse. Oulussa yhteistyötahoista olivat mukana Etsivä nuorisotyö ja Vamos-toiminta. Turussa puolestaan haastatteluun osallistuivat kaksi etsivää nuorisotyöntekijää Sininauha ry:stä, ohjaamoasiantuntija, toisen asteen kuraattori sekä Kelan edustaja. Saku-ohjaajat kutsuivat yhteistyötahot haastatteluihin ja järjestivät haastattelun puitteet: tilat ja yhteyden tutkijaan. Kaikki haastattelut tehtiin teemahaastatteluina, ja käsiteltävät teemat olivat eri haastatteluissa pääosin samat. Saku-ohjaajien ryhmähaastattelun kesto oli 1,5 tuntia, Oulun yhteistyötahojen haastattelun kesto oli 47 minuuttia ja Turun 1,18 minuuttia.

Jokaisen haastattelun aluksi tutkija kertoi tutkimuksen tarkoituksesta, haastattelun etenemisestä sekä tulosten raportoinnista. Tutkimukseen osallistujia informoitiin luottamuksellisuudesta tutkimuksessa sekä pyydettiin heiltä lupa haastattelun nauhoittamiseen. Lopuksi haastattelun suostumuslomake käytiin läpi ja allekirjoitettiin. Puhelinhaastatteluissa lupa saatiin suusanallisesti. Tutkija litteroi kaikki haastattelut itse. Aineiston analyysissä on käytetty sisällönanalyysia. Tutkimusprosessissa on noudatettu kaikissa vaiheissa eettisesti kestävää ja hyvää tutkimustapaa (Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen ... 2019).

3.2 Haastateltujen nuorten taustatiedot ja ohjautuminen hankkeeseen

Haastatteluihin osallistui 19 nuorta, heistä 10 Oulussa ja 9 Turussa. Haastateltavista 11 oli miehiä ja kahdeksan naisia. Oulussa nuorin haastateltavista oli iältään 17-vuotias ja vanhin 29-vuotias, keski-ikä oli 25,3 vuotta. Turussa puolestaan nuorin haastateltavissa oli 18-vuotias ja vanhin 28-vuotias, keski-ikä oli 22,1 vuotta. Huomionarvoista on, että Oulussa haastatellut nuoret olivat jonkin verran vanhempia kuin Turussa haastatellut nuoret.

Asumisen mukaan tarkasteltuna nuorista kahdeksan asui yksin omassa vuokra-asunnossaan, yksi palveluasunnossa, yksi jakoi asunnon kahden muun nuoren kanssa, kolme asui yhdessä avokumppanin kanssa sekä kuusi asui lapsuudenperheessään joko yhden tai molempien vanhempiensa kanssa. Kotona asuvat nuoret olivat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta haastatelluista nuorimpia heidän keski-ikänsä ollessa 20,5 vuotta. Tämä onkin ymmärrettävää, kun ajatellaan nuorten elämänkulun siirtymiä ja itsenäistymistä, joskin Suomessa tyypillisin lapsuudenkodista muutto oli vuoden 2017 Nuorisobarometrin (Myllyniemi ja Kiilakoski 2017, 16) mukaan tytöillä 18 vuotta ja pojilla 19 vuotta. Osalla nuorista esiintyi vuorottelua itsenäisen ja lapsuudenkodissa asumisen välillä siten, että asuttuaan itsenäisesti nuori on palannut takaisin lapsuudenkotiin esimerkiksi parisuhteen päättymisen tai asunnon menettämisen vuoksi. Tästä dynamiikasta oli maininta myös yhden haastatellun nuoren kertomuksessa.

Sosiaalisista suhteistaan kaikki 19 nuorta mainitsivat joko toisen tai molemmat vanhempansa. Seuraavaksi eniten mainintoja (17 kpl) saivat ystävät ja tuttavat. Osa nuorista mainitsi lapsuudenaikaiset ystävänsä, pari nuorta myös nettituttavat ja kaksi nuorista Saku-hankkeesta saadun ystävän. Kahdeksan nuorista kertoi jollain tavalla ystävien vähäisyydestä tai yhteydenpidon puutteesta: "Ei mulla mitään hirveitä ystäväpiiriä oo". Haastateltujen joukossa oli kuitenkin myös yksi nuori, joka kertoi hänellä olevan "ihan liikaa kavereita". Sosiaalisista suhteista kolmanneksi eniten mainintoja saivat sisarukset (11 kpl). Kaikilla nuorilla ei ole sisaruksia, mikä selittänee osaltaan määrän pienuutta. Poika- tai tyttöystävästä kertoi kolme nuorista, joista kahdelle tärkeiksi sosiaalisiksi suhteiksi olivat muodostuneet myös seurustelukumppanin perheenjäsenet. Kuusi nuorista nimesi yhden tai useamman isovanhemman kuuluvan sosiaaliseen piiriinsä, myös serkut saivat kaksi mainintaa. Yksi nuorista mainitsi tässä yhteydessä asumis- palveluyksikön ohjaajat.

Lähes kaikki nuoret kertoivat harrastavansa jotain, vain kaksi nuorista mainitsi, ettei heillä ollut ollenkaan harrastuksia. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät harrastukset saivat eniten mainintoja (22 kpl). Nuoret kertoivat harrastavansa musiikin kuuntelua ja laulamista tai soittamista joko yksin tai bändissä (11 kpl). Myös lukeminen, kirjoittaminen, käsityöt, valokuvaus, piirtäminen ja teatteriharrastus mainittiin. Liikkumista harrasti moni nuorista (14 nuorta), he kävelivät ja lenkkeilivät, kävivät kuntosalilla ja uimassa, tanssivat, ratsastivat, rullalautailivat ja pyöräilivät. Luonnossa liikkuminen ja eläimet olivat läheisiä kahdelle nuorelle. Yksi nuorista kertoi laittavansa ruokaa ja leipovansa harrastuksenomaisesti. Television katsominen ja videopelit (9 kpl) kuuluivat myös nuorten mainitsemiin harrastuksiin.

Haastateltujen nuorten koulutustaustana yleisin oli peruskoulu, kahdeksan nuorista mainitsi sen koulutukseen. Heistä viisi kertoi koulutustaustaa kysyttäessä peruskoulun jälkeisistä opiskeluyrityksistä yhdessä tai useammassa oppilaitoksessa, kuten "peruskoulu ja lukiota tosi vähän aikaa" tai "kolme ammatikoulua keskeytynyt ja lukio meneillään". Toiseksi yleisimmät koulutustaustat olivat ylioppilastutkinto ja ammatillinen koulutus. Neljä nuorista oli suorittanut lukio-opinnot. Kahdella heistä oli opintoja lukion jälkeen, toisella avoimessa yliopistossa ja toisen yliopisto-opinnot olivat keskeytyneet: "– – sitä ei käsitänyt, miten paljon työtä se on oikeasti, yliopisto-opinnot. Osittain, että se ei kiinnostanut se ala". Neljällä nuorista oli suoritettuna ammatillinen koulutus joko ravintola-, kiinteistö- tai sosiaali- ja terveystalalta. Kahdella nuorista oli ammattikorkeakoulututkinto ja yhdellä alempi yliopistotutkinto (kandidaatti). Kahdelle ammattikorkeakoulututkinnon ja kahdelle ammatillisen koulutuksen suorittaneista nuorista oli ilmennyt, että tutkintoa vastaavat ammattinäkömät eivät olleetkaan osoittautuneet kiinnostaviksi tai itselle sopiviksi: "ei mua oo kiinnostanut moneen vuoteen se ala. Se ei sovi mun terveydelle. Se on fyysisestikin liian raskasta ...ja henkisesti", "Ei ollu sellaista selkeää polkua mielessä tai mitään, että tätä haluaisi ruveta tekemään, et sitten se oli vähän, että mitä mä nyt alan tekemään?" Yhdelle ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneelle nuorelle siirtyminen työelämään osoittautui ylipäätään vaikeaksi.

Pääasiallisen toiminnan ja toimeentulon kokonaisuus oli haastateltavien nuorten osalta monimuotoinen. Haastatteluhetkellä nuoret olivat joko lopettelemassa Saku-hanketta tai olivat lopettaneet sen jo aiemmin. Suurimmalla osalla nuorista oli tarkoitus pyrkiä hankkeen jälkeen opintoihin tai työelämään ammatillisen kuntoutuksen tai kuntouttavan työtoiminnan myötä, johon osallistuikin kolme nuorista, ja yksi nuorista odotti tietoa paikasta, jossa kuntouttava työtoiminta alkaisi.

Kelan rahoittamat nuorten ammatillisen kuntoutuksen palvelut suunnitellaan yksilöllisesti yhdessä kuntoutujan kanssa ja niiden aikana on mahdollista saada kuntoutusrahaa. Tällaisia jaksoja ovat muun muassa ammatillinen kuntoutus selvitys, johon nuorista osallistui kaksi ja kolmas oli juuri hakeutumassa siihen sekä työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus (Teak), jossa on kolme vaihtoehtoista palvelulinjaa: työkokeilu, työhönvalmennus sekä näiden yhdistelmä (Kela 2019). Teakiin osallistui nuorista kaksi ja kolmas oli hakeutumassa siihen. Kelan ammatillisen kuntoutuksen Taito-kurssille osallistui kaksi nuorta.

Yksi nuorista valmistautui jatkamaan lukio-opintojaan, kolme nuorista oli sairauslomalla. Yksi nuorista oli hakeutumassa mielenterveyttä tukevalle kurssille, jossa "etsitään keinoja nuoren hyvinvoinnin monipuoliseen vahvistamiseen" ja yksi nuorista oli ansiotyössä. Kootusti nuorten pääasiallinen toimeentulon lähde oli seitsemällä nuorella kuntoutusraha, kolmella nuorella sairauspäiväraha ja neljällä nuorella toimeentulotuki. Kolme nuorista sai työmarkkinatukea, yksi palkkaa ja yhdellä nuorella ei ollut tuloja lainkaan. Pääasiallisen toimeentulon lisäksi nuoret saivat tarvittaessa asumistukea, lapsen eläkettä, hoitotukea, takuueläkettä ja yksi nuorista ilmoitti tulonaan myös avopuolison palkan.

3.3 Kuntoutusmallin toimivuus ja hankekokemukset

Kuntoutusmallin toimivuutta ja kokemuksia Saku-hankkeesta selvitettiin haastatteluissa kysymällä nuorilta, hankkeessa asiakastyötä tehneiltä työntekijöiltä sekä yhteistyötahoilta hankkeeseen hakeutumisesta ja siihen ohjautumisen kriteereistä, hankkeen kaaresta: käynnistymisestä, etenemisestä, päättymisestä, loppuarvioinnista ja jälkiseurannasta. Hankkeessa käytettyjä menetelmiä, moduulirakenteen toimivuutta sekä nuorten tarpeiden mukaisuutta ja mielipiteen kuulemista arvioitiin. Lisäksi kartoitettiin nuorten yleisiä käyttäjäkokemuksia ja suunnitelmia Saku-hankkeen jälkeen.

Haastatellut nuoret kertoivat saaneensa tietoa Saku-hankkeesta Vamos-toiminnasta (viisi nuorta) ja Ohjaamosta (kolme nuorta). Myös nuorta hoitavat tahot, kuten mielenterveystoimisto, tehostetun avohoidon palvelu tai nuorten arjen ympäristöt, kuten oppilaitos ja palveluasuminen, ohjasivat luontevasti nuoria hankkeen piiriin. Yhden nuoren mukaan hänet ohjattiin Sakuun kuntouttavasta työtoiminnasta ja

toisen mukaan Arki haltuun -hankkeesta³. Myös etsivän nuorisotyön ja Verven muiden toimintojen kautta ohjaututtiin hankkeeseen. Eräs haastatelluista nuorista ei ollut varma ohjautuiko Sakuun työvoimatoimistosta vai Ohjaamosta. Yksi nuorista kertoi kuulleensa Saku-hankkeesta kaveriltaan, minkä jälkeen hän otti itse yhteyttä Sakun työntekijään ja ilmoittautui mukaan hankkeen toimintaan. Palvelusta kertonee aina hyvää, mikäli tieto siitä leviää nuorelta toiselle.

Vaihtoehtoja Saku-hankkeen ammatilliselle kuntoutukselle kysyttäessä puolet nuorista vastasi, ettei muita vaihtoehtoja ollut, etteivät he muista tai tiedä vaihtoehtoista, tai että oli olemassa "saa tulla, jos siltä tuntuu -ryhmiä". Hankkeeseen ohjautumisen väylä näyttäisi olleen yleisesti sellainen, että ohjaava taho luotsasi nuoren oman asiantuntemuksensa ja tietämyksensä perusteella Sakuun. Nuoret näyttäisivät luottaneen ennestään tuttujen työntekijöiden ohjaukseen ja itselleen mielekkään toiminnan löytymiseen heidän avullaan.

Yhteistyötahoilta kysyttäessä he kertoivat saaneensa tietoa hankkeesta Verven toimintojen yleisesittelyistä. Osa yhteistyötahoista oli ollut mukana suunnittelemassa hanketta. Hankerahoituksen varmistuttua esimerkiksi Oulussa järjestettiin "etsivien nuorisotyöntekijöiden kanssa semmonen lähtölaukauspalaveri, jossa käytiin läpi, että minkälaista hanketta me ollaan haettu, mitä se voisi olla ja kohderyhmää läpi", jotta yhteistyötahot pystyisivät "markkinoimaan" hanketta nuorille. Käynnistyvän hankkeen tunnettuuden eteen on tehtävä jatkuvasti työtä verkostoissa, kuten yksi Sakun työntekijöistä kuvailee maininnassaan hankkeen walk in -ajoista⁴: "mut sekin, että ne walk in -ajat toimii, niin niitä pitää rummuttaa ja mainostaa niille yhteistyökumppaneille säännöllisesti, että muistattehan, et nyt on täällä. Ni sit ne muistaa siinä perustyönsä lomassa". Hankkeisiin ohjautumisen kannalta yksi keskeisistä tekijöistä onkin hanketyöntekijöiden valmius levittää suunnitellusti tietoa toiminnasta kohdennetuille yhteistyötahoille. Luonnollisesti yhteinen keskustelu nuorten palvelutarpeista yhteistyöverkostoissa voi parhaimmillaan suunnata hankkeen toimintaa nuorille mielekkääseen suuntaan.

3 Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamassa ja Fingerroosin säätiön toteuttamassa *Arki haltuun – vahvasti yhdessä* -hankkeessa tarjotaan "yksilöllistä apua ja tukea elämän eri haasteista selviämiseen ja elämäntaitojen vahvistamiseen alle 30-vuotiaille Turun talousalueella asuville nuorille ja heidän perheilleen".

4 Walk in -ajat tarkoittavat asiointia ilman ajanvarausta tai sopimista työntekijöiden kanssa.

Muita keskeisiä kysymyksiä hanketoiminnassa ovat hankkeen profiilin, sisältöjen sekä toimintaan ohjautumisen kriteereiden määrittäminen niin, että ne ovat ymmärrettäviä kaikille osapuolille nuorista yhteistyötahoihin. Eräs Vamoksen työntekijöistä kuvaili Saku-hanketta hyvin saman sisältöisesti Saku-hankkeen oman määrittelyn kanssa:

”Meillä Vamoksella ruvettiin mietittämään, että SaKu-hanke muuttu sille Mindset-hankkeelle⁵ hyväksi jatkoksi ja tukevaksi toiminnaksi myös sen ammatillisen kuntoutuksen selvittelemistä varten. Me lähdetään työskentelyyn sieltä nuorten kotoa, sitten kun se pääsee pikkuhiljaa siitä kynnyksen yli etiäpäin, toinen matalan kynnyksen palvelu ja diagnoosivapaa ja lähetevapaa palvelu, niin se sijoittuu meidän ajatuksissa siihen ketjun jatkeeksi ja rinnalle osittain.”

Saku-hanke tuli yhteistyötahojen suunnasta määritellyksi jatkoksi ja osin rinnalla toteutettavaksi työksi suhteessa omaan toimintaan. Sakua määrittävinä tekijöinä nousivat esiin ammatillisen kuntoutuksen työote, matalakynnyksisyys sekä lähete- ja diagnoosivapaa palvelu. Palveluketju on kuvattu mainiten selkeä työotteiden saumakohta: Vamos työskentelee nuorten kanssa kotoa käsin, ”kynnyksen yli etiäpäin”, minkä jälkeen Saku jatkaa nuoren kanssa joko itsenäisesti tai Vamoksen rinnalla.

Saku-hanke oli suunnattu nuorille, jotka eivät ole kiinnittyneet työelämään, opintoihin tai joiden opiskelut ovat keskeytyneet, yhden nuoren sanoin: ”Saku-hanke kuulosti mielekkäältä. Paikalta, josta voisi saada tekemistä arkeen ja ideoita koulutukseen ja työelämään.” Hankkeessa oli tarkoitus ideoida nuorten kanssa, mihin he voisivat suuntautua elämässään sekä luoda sitten mahdollisuuksien mukaan nuorten ammatillisia päämääriä vahvistavia kuntoutuspolkuja. Ennen ammatillista kuntoutusta osa nuorista tarvitsi kuitenkin rohkaisua ja tavoitteellista tukea elämänhallintansa kohentamiseen, arjen taitojen opetteluun sekä osaamisen vahvistamiseen. Eräs nuorista totesi Saku-hankkeesta, että se ”kuulosti kaikkein matalimman kynnyksen hommalta lähteä kuntoutukseen mukaan”.

Lähes kaikilla hankkeeseen osallistuneista nuorista oli eriasteisia mielenterveydellisiä ongelmia, jotka olivat johtaneet koulun tai opintojen keskeytymiseen tai ylipäätään hankaloittaneet nuorten arkea ja sosiaalista elämää osallisuuden näkökulmasta. Saku-hankkeeseen osallistumisen syinä nuoret toivat

5 Helsingin Diakonissalaitoksen koordinoimassa hankkeessa (2017–2018) keskityttiin koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten toiminta- ja työkyvyn sekä osallistumismahdollisuuksien tukemiseen yksilö- ja ryhmämuotoisen toiminnan avulla.

esiin juuri halunsa saada rytmiä arkeensa tai yksinkertaisesti, ”että olis säännöllisesti jotakin”. Yksi yhteistyötahoista korosti samaa asiaa: ”mahdollisimman säännönmukaista se työskenteleminen ja niitä olis useampaan kertaan viikossa”. Yksi nuorista mainitsi, että tuli mukaan hankkeeseen, koska oli hankala kieltäytyä.

Luonnehdintoja, joilla nuoret kuvasivat tilannettaan, olivat voimien loppuminen, saamattomuus ja jännittäminen. Toisaalta nuorilla oli myös selkeitä tulevaisuuteen liittyviä toiveita, esimerkiksi sosiaaliseen elämään totuttelu tai työpaikan saaminen, joiden he toivoivat toteutuvan hankkeeseen osallistumisen myötä. Hanketoimintaan osallistumisen haasteista huolimatta kotiin jääminen ja mitään tekemättömyys eivät olleet näille nuorille vaihtoehto.

Saku-hanke käynnistyi nuorten yksilöllisellä alkuhaastattelulla, johon nuoret saattoivat tulla itsenäisesti tai myös yhdessä ohjaavan tahon työntekijän kanssa. Hankkeen aloitus on tärkeä vaihe: millaisen ensivaikutelman nuoret saavat hankkeen työntekijöistä tai millaisena toiminta näyttäytyy heille. Eräs yhteistyötahoista kuvailee konkreettisesti nuoren aloittamista Saku-hankkeessa:

”– – Ja varataan aika tai sit tullaan tähän walk in -ajalle, että saadaan hänelle räätälöityä se yksilöllinen, hänen tilanteeseen sopiva – – ja sitten on tavattu tässä työntekijää ja se alkutapaaminen on tehty niin, että oon ollu paikalla nuoren kanssa ja sit on ollut Vervestä työntekijä. Siinä on tehty sitä alkukartoitusta ja haastattelua ja toiminnan aloittamisen suunnittelua. Sen jälkeen nuori on käynyt itsenäisesti, tullu tai jättäny tulematta tähän palveluun.”

Haastatellut nuoret kokivat työntekijöiden vastaanoton hankkeen alkaessa poikkeuksetta hyvänä, jopa ”mukavana, rentona ja lämpimänä”. Toimintaan oli helppo ja mukavakin lähteä mukaan, vaikka alussa nuoria saattoikin jännittää tai heillä ei ollut täyttä käsitystä siitä, mitä esimerkiksi ryhmätapaamisissa tultaisiin tekemään. Ajatus siitä, että toiminnasta saattaisi olla itselle hyötyä, oli riittävä peruste osallistumiselle. Osalla nuorista oli aiempia kokemuksia vastaavanlaisista yksilö- tai ryhmätoiminnoista, joten toiminta itsessään ei ollut kaikille täysin uutta. Osa nuorista ei osallistunut hankkeen ryhmätoimintaan, vaan he tapasivat työntekijöitä yksilökäynneillä. Nuorten kokemus kahdenkeskisistä tapaamisista ohjaajan kanssa oli yksiselitteisen kiittävää. Nuoret saivat kokemuksia kohdatuksi tulemisesta ja siitä, että tapaamisten sisältö painottui nuoren toiveiden ja tarpeiden mukaisiin kysymyksiin.

Hankkeen ryhmätoimintaan liittyi sen sisältöjen lisäksi sosiaalinen ulottuvuus, nuorten keskinäinen yhdessäolo. Toisilta nuorilta vertaistuen saaminen, totuttelu ylipäätään ryhmässä olemiseen tai sosiaalisten kontaktien solmiminen ovat lähtökohtaisesti osa ryhmien tarkoitusta ja pedagogiikkaa. Saku-hankkeessa haluttiin saada lisää kokemuksia nuorten ryhmämuotoisesta kuntouttamisesta. Hankkeen yksilötoimintaan verrattuna ryhmiin liittyi enemmän haasteita ja suoranaisia pettymyksiäkin. Kaikissa ryhmissä ei ollut keskustelemaa virettä: "Mut ei muilta nuorilta saanut yhtään mitään. Ne vaan istu hiljaa". Muutamissa nuorten haastatteluissa mainittiin myös koulukiusaaminen haavoittavana ryhmäkokemuksena. Kiusaamista kokeneet nuoret kokivat ryhmään osallistumisen vaikeana, kohtaako hankkeen ryhmässä kiusaamista tai ulosjättämistä? Uskaltauduttuaan mukaan ryhmään huolet kiusaamisesta kuitenkin hälväivät. Voidaan ajatella, että vertaistukevaan, mukaan ottavaan ja kiusaamattomaan ryhmään osallistuminen saattaa toimia nuorelle niin sanottuna korjaavana kokemuksena.

Saku-toiminnan ymmärrettävyys ja selkeys oli yksi arvioinnin näkökulmista. Nuoret kokivat pääsääntöisesti toiminnan selkeäksi ja ymmärrettäväksi. Nuorten vastauksista voi päätellä, että Saku-toiminta on pikemminkin vastaus elämän ja maailman monimutkaisuuteen, kuten yksi nuorista toteaa: "Ne on yksin vähän vaikeita ne asiat. Se on hyvä, että on joku auttamassa". Osalla nuorista ei ollut käsitystä siitä, mitä toiminnalta olisi voinut odottaa. Tästä lähtökohdasta toiminta vaikutti järkeenkäyvältä ja ymmärrettävältä. Luottamus ohjaajien ammattitaitoon oli vahva niin nuorilla kuin yhteistyötahoillakin: "Jotenkin on luottanut tähän, että täällä on sitä osaamista, mitä ne heikoimmassa asemassa olevat tarvii". Yksi nuorista piti Saku-toimintaa "ehkä vähän epäselvänä. Varmaan senkin takia, että mä tarviin tarkat ohjeet näihin kaikkiin – –". Se, millaista tukea nuoret tarvitsevat suunnitelmien tekemiseen tai konkreettisten asioiden hoitamiseen, vaihtelee. Osa nuorista tarvitsee varsin intensiivistä rinnallakulkijuutta, osa nuorista sen sijaan pärjää kevyemmällä ohjauksella.

Niin nuorten kuin yhteistyötahojenkin näkökulmasta Saku-toiminnan joustavuus ja nuoren tarpeiden mukaisuus näyttäisi toteutuneen kiitettävästi. Joustavuuden ja tarpeidenmukaisuuden suhteen nuorten käsitykset rinnastuivat hankkeeseen ohjautumiseen ja ymmärrettävyyteen liittyviin ajatuksiin: "Itellä on ollut enemmänkin, että tehdään mitä pyydetään, että ei ole ollut joustamisen tarvetta sillä lailla. Enemmän silleen, että mitä tulee vastaan, niin sitä sitten tehdään." Ryhmätoimintoihin liittyen nuoret kokivat, että heidän toiveitaan kysyttiin ja kuunneltiin. Nuoret saivat osaltaan tehdä päätöksiä esimerkiksi luento- tai vierailujen sisällöistä. Joustavuus näyttäytyi nuorille myös siten, että hanketoiminnassa ei pa-

kotettu mihinkään, eikä myöskään sanktioitu tai syyllistetty poissaoloista. Yksilötapaamisissa henkilökohtaisuus, jousto ja tarpeidenmukaisuus pääsivät ryhmiäkin paremmin esiin: ”Oli tosi helppo sopia niitä yksilökäyntiaikoja, ihan miten halusi. Niillä pysty käymään läpi asioita, mitä itelle oli tärkeitä”.

3.4 Hankkeen työmenetelmät ja hankkeeseen osallistuminen

Yksilö- ja verkostotapaamiset sekä ryhmämuotoinen toiminta olivat Saku-hankkeessa käytössä olleita perusmenetelmiä. Sekä yksilö-, verkosto- että ryhmätapaamiset saattoivat sisältää laajan kirjon konkreettisia työmenetelmiä. Ryhmätapaamisten menetelminä nuoret mainitsivat tutustumiskäynnit oppilaitokseen ja koulutustapahtumaan, ammatinvalintatestien ja miellekarttojen tekemisen, lyhyiden esitelmien pitämisen, oman identiteetin, tunteiden ja tulevaisuuden miettimisen erilaisten tehtävien avulla, Kelan palveluiden selvittämisen ja työnhakulautapelin pelaamisen. Vapaamuotoisemmista ryhmätoiminnoista mainittiin keilaaminen, minigolf, elokuvat, teatteri, museon tutustuminen ja ulkona syöminen. Yksilötapaamiset saattoivat olla joko kasvokkaisia tai puhelimitse tapahtuneita kohtaamisia. Sovittu kasvokkainen tapaaminen saattoi tilanteen mukaan vaihtua puheluun tai tekstittelynä tapahtuvaksi keskusteluksi. Hankkeessa ei kirjattu systemaattisesti peruuntuneita tapaamisia, mutta mainintoja niistä oli haastatteluissa.

Saku-hankkeen aikana yksilötapaamisiin osallistui Oulussa 31 nuorta yhteensä 171 kertaa, jolloin keskiarvo on 5,5 kertaa. Yhden nuoren osalta käynnit vaihtelivat nollassa 12:een käyntiin. Turussa yksilötapaamisiin osallistui 26 nuorta 167 kertaa keskiarvon ollessa 6,4 kertaa, mikä on hiukan korkeampi kuin Oulussa. Ryhmätapaamisiin puolestaan osallistuttiin Oulussa kolmen jakson aikana yhteensä 252 kertaa, keskiarvon ollessa 8,1 osallistumiskertaa nuorta kohden. Osallistumiskerrat vaihtelivat nollassa 21:een. Turussa ryhmätapaamisiin osallistuttiin kahden jakson aikana 103 kertaa, keskiarvon ollessa 4 osallistumiskertaa nuorta kohden. Osallistumiskerrat vaihtelivat Turussa nollassa 18 kertaan, puolet nuorista osallistui ryhmiin joko yhden kerran tai ei ollenkaan. Vastaavasti Oulussa viisi 31 nuoresta osallistui ryhmiin yhden kerran tai ei ollenkaan.

Lukumäärien ja keskiarvojen perusteella voidaan päätellä, että Oulussa ryhmätapaamisiin osallistuttiin enemmän kuin Turussa ja vastaavasti Turussa yksilötapaamisiin osallistuttiin enemmän. Ilmiötä pohditettiin Turun yhteistyötahojen haastattelussa seuraavasti:

”Onks se vähän tällainen turkulainen ongelma tavallaan, et onks Turussa erilainen mentaliteetti, et ei täällä oikein kukaan nuori halua mihinkään ryhmään oikein mennä”.

Myös osa turkulaisista nuorista puhui haluttomuudestaan osallistua ryhmämuotoisiin tapaamisiin. Syynä osallistumattomuuteen saattoi olla se, ettei ryhmää koettu ”omaksi jutuksi” tai itseä ryhmäihmiseksi:

”Oikeen ryhmäs osaa puhuakaan. Se on tavallaan helpompaa kahdestaan sen ohjaajan kanssa puhua niistä asioista”.

Kynnys osallistua ryhmään oli korkea, erityisesti jos nuori oli ollut poissa ensimmäisistä ryhmäkerroista. Kuitenkin myös turkulaisissa nuorissa oli heitä, jotka kokivat ryhmätoiminnan itselleen tarpeelliseksi. Nämä nuoret harmittelivat toisten nuorten heikkoa sitoutumista ryhmätoimintaan.

Verkostotyötä tehtiin Saku-hankkeen tilastoinnin mukaan yhden tai useammin kerran 26 nuoren verkoston kanssa. Verkostoyhteistyö tapahtui yleisimmin hanketyöntekijän ja yhden nuoren verkostoon kuuluvan työntekijän välillä tai laajimmillaan verkosto saattoi koostua kolmesta, neljästä hankkeen ulkopuolisesta työntekijästä. Kahdessa tapauksessa verkostopalaveri peruuntui nuoren sairastuttua ja jättäneen ilmaannuttua neuvotteluun. Yksi nuorista kieltäytyi verkostoyhteistyöstä. Verkostotyö ei yhdessä tapauksessa käynnistynyt, koska yhteistyötahoon ei saatu yhteyttä. Verkostoyhteistyötä tehtiin myös hankkeen keskeyttäneiden nuorten verkostojen kanssa (11 nuorta).

Yhteistyötahoista hankkeen tilastoinnissa mainittiin: Vamos-toiminta, Etsivä nuorisotyö, työ- ja elinkeinotoimisto, työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP), Ohjaamon palvelusta opintoneuvonta ja uravalmennus, Kela, mielenterveys- ja päihdepalvelut (nuorisopsykiatria, tehostettu avohoito, mielenterveys- ja päihdeteriimit, kuntoutusohjaus), neurologiset palvelut sekä kunnan sosiaalitoimen palvelut (sosiaalityö, sosiaaliohjaus, jälkihuolto, perhetyö). Erilaiset oppilaitokset ja niissä erityisesti kuraattoritoiminta, työpajatoiminta ja työhön valmennus, ammatinvalinnan ohjaus, ammatillisen kuntoutuksen palvelut (Akse, Teak) tulivat myös mainituiksi. Lisäksi asumiseen liittyvät palvelut olivat osa nuoren yhteistyöverkostoa. Näitä olivat palveluasumisyksikön ja tukiasunnon työntekijät sekä järjestön asumisohjaaja.

Palveluiden kenttä on laajasti edustettuna nuorten verkostoissa. Työntekijöille verkostoituminen ja verkostojen koolle kutsuminen on työllistävää, mutta myös välttämätöntä ja palkitsevaa:

”Paljon on verkostoo mukana. Sehän tulee pikkuhiljaa tietoon, kun eihän aluksi nuori edes muista kaikkee kertoo, että missä kaikkialla hän asioi ja kenen kanssa. Mitä siellä ja täällä ja tuolla on tapahtunut tai tavoiteltu. Mä olen tänä vuonna erityisesti yrittänyt tehdä paljon verkostotyötä näitten nuorten kanssa silleen, että otetaan mukaan sitä verkostoa. Sen kyllä huomaa, kun on monenlaisia tarpeita, niin tarvitaan sitä apujoukkoa siihen ympärille. Kyllä yhteistyö on ... toiminut tosi hyvin. Aikaa vieväähän se on, ja työlästä niitä verkostoja järjestää ja lupia ja kaikkee tehdä. Kyl se tuntuu, että se on myöskin nuorta eteenpäin vievää.”

Vanhemmat osallistuivat verkostoyhteistyöhön kahdeksan nuoren osalta. Vanhempien suhteellisen pieni osallistuminen selittynee nuorten täysi-ikäisyydellä. Vanhemmat eivät välttämättä enää osallistu yhtä tiiviisti täysi-ikäisten lastensa asioiden hoitamiseen kuin nuorempien lasten ollessa kyseessä. Toisaalta tarvetta perheenjäsenten tuelle kyllä olisi, kuten yksi hanketyöntekijöistä kuvaa nuorten tilannetta perheissään:

” – – osa nuorista, kun ne on niin pitkään olleet kotona, seitsemän vuotta, kahdeksan vuotta, niin sen perheen kanssa ei enää puhuta sen nuoren asioista ollenkaan. Osa sanoo sitä ja tavoitteeksin yksi laittoi, että pystyisi puhumaan perheen kanssa. Nähdään säännöllisesti, viikoittain perheen kanssa, mutta oikeista asioista ei sitten kukaan uskalla puhua. Jotenkin ollaan hiljaa niistä asioista, joista ehkä pitäisi puhua.”

Saku-hankkeessa hyödynnettiin verkkopohjaista eSakua, jonka tarkoituksena oli ajankohdasta riippumatta tarjota nuorille foorumi käydä kirjallisesti läpi omia tuntemuksiaan tai tehdä verkossa ohjaajien antamia tehtäviä: ”Se on sitä omaohjaajan ja itsen välistä kommunikointia, että annetaan joku tehtävä ja saa vaan kirjoittaa. Että ei ole nimenomaan sellaista oikeeta tai väärää. Se on vaan sitä omaa ajatusprosessia”. eSaku oli tarkoitus kiinnittää muuhun työskentelyyn hankkeessa ja sillä pyrittiin ylläpitämään nuorten motivaatiota kuntoutusprosessissa myös kasvokkaisten tapaamisten välillä. Osallistumista eSakuun on tilastoitu kaikkien hankkeen aloittaneiden 57 nuoren osalta seuraavasti: 19 nuorta osallistui, 7 nuorta suostui/kirjautui eSakuun, mutta ei osallistunut työskentelyyn, neljä nuorista osallistui vähäisessä määrin. Lähes puolet nuorista eli 27 nuorta ei osallistunut eSakuun.

Nuorten haastatteluissa eSakuun suhtautuminen oli kaksijakoista: siitä joko pidettiin ja sitä hyödynnettiin, tai se koettiin vieraaksi ja vaikeaksi käyttää. Alussa myös tekniset ongelmat haittasivat eSakun käyttöä: ”Saatto mennä ohi semmoset ilmoitukset, että tänään sitten tehdään jotain urheiluun liittyvää ja sitten tulee paikalle farkuissa, että ai jaa.” Täsmällisessä kommunikaatiossa [eSaku] ei ollut ihan paras väline. Loppua kohti ohjaajatkin rupesi, että ilmoitetaan sitten ihan viestillä. Että varmasti menee perille, jos oli jotakin sellaista, mitä piti tietää. ” – – Korjaamisen tarvetta siinä oli, varsinkin siellä Foorumin puolella. Ohjaajan väliseen keskusteluun se oli ihan hyvä.” eSakua pyrittiin hyödyntämään osin epäonnisesti tiedotusfoorumina Saku-jakson toiminnoissa, kuten nuori edellisessä otteessa kuvailee. Toimivampi tapa näyttäisi olleen ohjaajien ja nuorten välinen kommunikaatio sekä ohjaajien eSakun avulla antamat tehtävät nuorille. Tällaisia isompia tai pienempiä tehtäviä olivat esimerkiksi arjen kulusta kirjoittaminen, ruokapäiväkirjan pitäminen tai Kela-asian hoitaminen.

Nuorten haastatteluissa moduulirakenne ei tullut erityisemmin esiin, joten on ilmeistä, että se oli jatkumona luonteva, vaikkei sitä ollutkaan tarkoituksenmukaista noudattaa orjallisesti. Hankkeen kulussa erilaiset vaiheet ja toimintojen sisällöt sulautuivat luontevasti toisiinsa. Esimerkiksi vapaamuotoisemmat toiminnot limittyivät luontevasti työelämään tai koulutukseen keskittyviin toimintoihin ja sisältöihin. Myöskään yhteistyötahot eivät mieltäneet moduulirakenteen olleen Sakussa toimintaa ohjaavaa: ”Mitä nuoria on tavannu Sakun aikana, niin ei ne nuoret ole minun suuntaan jäsennelly sitä olemista ja tekemistä noitten nimien kautta”.

Saku-hankkeen tilastoinnin mukaan ainoastaan yksi nuori osallistui Työ tutuksi -jaksolle, joka tämän nuoren osalta keskeytyi pian alkamisensa jälkeen. Nuoren kokemus jaksosta oli huono työtehtävien, ohjaamisen ja sosiaalisen ilmapiirin osalta. Nuori ihmettelikin, miksi hänet oli jaksolle otettu. Osa Sakun yhteistyötahoista näki työhön tutustumisen mahdollisuutena, osalla oli nuorten välityksellä asiasta kriittisempi käsitys: ”Työ tutuksi -jakso, he on kokeneet, ettei lähtis sellaselle, kun se jäisi niin lyhkäseksi. Se yhdeksän päivää, mitä siinä on, niin siinä kerkee hyvin vähän tutustua siihen. He haluis selkeesti pidemmän jakson siihen.” Vaikka ajatus lyhyistä tutustumisjaksoista työelämään tuntuu ajatuksen tasolla mielekkäältä, nuoret eivät Työ tutuksi -jaksoille tällaisenaan toteutettuina lämmenneet.

3.5 Nuorten kokemuksia hankkeesta

Nuorten palautteiden perusteella Saku-toiminta koettiin pääsääntöisesti järkeväksi ja hyödylliseksi, toiminnaksi, jossa oikeasti "autetaan ihmistä hädässä" ja jonne lähtee vähintään "ihan ok-mielellä". Nuorten mukaan ryhmätoiminnassa oli innostavinta se, että sai "rytmiä ja rakennetta" arkeen kotona olon sijaan. Ryhmissä oli mahdollisuus tavata muita nuoria, olla osa samankaltaisten asioiden kanssa painiskelevien ryhmää. Ryhmässä pystyi samaistumaan toisiin nuoriin ja jopa ystäväystymään heidän kanssaan.

Ryhmätoimintaan liittyen yksi nuorista mainitsi innostavana asiana ryhmähengen, ryhmään oli helppo tulla ja saada siellä äänensä kuuluviin. Yhteiset "hyvät keskustelut" ja tutustumiskäynnit koulutukseen ja työelämään liittyen sekä myös harrastusten tiimoilta antoivat nuorille niin ajattelemisen aihetta kuin myös avauksia uusiin toimintamahdollisuuksiinkin: "että kun käytiin teatterissa, niin minusta tuommoisten kurssien myötä on tosi mukavaa se, että pääsee kokeilemaan semmoista, mitä ei välttämättä moni tee ilman tuommoisia puitteita".

Hyvänä asiana useammankin nuoren puheessa nähtiin ohjaajien positiivinen, innostunut ja kannustava asenne:

"– – se tuki, mitä sieltä sai ja tsemppaus. Ja kun jokainen ihminen tarvitsee sitä positiivista ja tsemppiä jaksaa eteenpäin ja saa sitä voimaa siihen. Kyl se oli se isoin asia. Ja kun meni puhumaan, niin ei sanonut mitään ilkeetä, vaan semmottii ymmärsi, mitä sanoi. Aina pyrki auttamaan. Se oli aika tärkeitä just."

Eräs nuorista piti hyvänä sitä, että ohjaajat kohtelivat nuoria tasa-arvoisesti: "Ne juttelee ihan samalla tasolla, ettei oo sellainen korkeampi aste". Yksi nuorista puolestaan arvosti ohjaajien ymmärtävää ja arvostavaa asennetta nuoria kohtaan: "mä oon tykänny siitä, että se on siinä mielessä matalan kynnyksen hommaa, että jos tulee vaikka kesken tosi huono olo tai ei vaan pääse, ni se ei tunnu sellaselta rangais-tavalta teolta ...niinku monissa muissa paikoissa".

Osa nuorista koki yksilötapaamiset, omista asioista keskustelun työntekijän kanssa kahden, ryhmätapaamisia innostavampina. Saku-hankkeen kuntoutustoiminta oli siten joustavaa, että työskentelymuoto pystyttiin valitsemaan nuoren tarpeiden ja etenemisrytmin mukaisesti. Nuorten henkilökohtaisen kuntoutumisprosessin eteneminen ja tavoitteiden toteutuminen koettiin hyväksi: "On siinä ollut semmosta

tunnetta, että pikkusen taas eteenpäin”. ”Oman itsen tutuksi opetteleminen”, oma ajatustyöskentely tai tulevaisuudensuunnitelmien ja uravalintojen pohtiminen, jopa selkiintyminen nousivat esiin nuorten vastauksissa. Sakun myötä koettiin myös uskalluksen lisääntyneen:

”– – mä muistan, kun mietittiin tätä Taito-kurssia aikasemmin, mä en pystynyt edes käsittelemään sitä ajatusta, että mä lähtisin työharjoitteluun. Tähän kuuluu kaksi työharjoittelua tähän Taito-kurssiin. Ja mä oon tällä hetkellä siellä työharjoittelussa. Niin mä uskon, että Saku oli sellanen, että mä pääsin vähän tutustumaan Verveen ja mä pääsin jotenkin kiinni tohon hommaan ja sitä kautta se Taito-kurssille osallistuminen ei välttämättä tuntunut ylitsepääsemättömältä. Mä pystyin siihen sitten osallistumaan.”

Nuoret olivat pääpiirteissään tyytyväisiä ja erittäin tyytyväisiä Saku-hankkeeseen. Epäkohtia tai turhauttavaa toimintaa ei juurikaan mainittu. Ryhmässä tehdyt tutustumiskäynnit tai toiminnat, jotka eivät olleet itselle ajankohtaisia tai joista nuorella oli jo tietoa, saattoivat tuntua tarpeettomilta. Useimmiten näiden lievästi kriittisten arvioiden yhteydessä tuotiin kuitenkin esiin asian mahdollinen tärkeys ryhmän muille nuorille ja ymmärrys siitä, että ryhmäprosesseja ei aina voi räätälöidä yksittäisen ryhmäläisen tarpeista käsin. Satunnaisina mainintoina nuoret toivat esiin joistakin tutustumiskäyntejä tai luentoja, joista ei oltu jaksettu innostua tai vastaavasti joitakin itseä kiinnostavia tutustumiskäyntejä olisi toivottu olleen enemmän. Nuoret kertoivat myös, että ennakkoon ikäväksi koettu asia, esimerkiksi kirjallinen tehtävä, saattoi muuttua sitä tehdessä mielenkiintoiseksi.

Vain yksi nuorista koki, että Saku-hankkeen kuntoutuksessa mukanaolo oli vienyt hänen aikaansa enemmänkin kuin auttanut häntä eteenpäin. Kuntoutuksen sijaan tämä nuori olisi mieluummin osallistunut kuntouttavaan työtoimintaan tai palkkatyöhön.

Saku-hankkeen työntekijät puolestaan puhuivat myös nuorten motivaatiosta tai sen puutteesta osallistua palveluun:

”Paljonhan sitä käy niinkin, että nuori itse ei koe tätä meidän hanketta itselleen sopivaksi. Voi olla monta taustatekijää, miksei sitten kuitenkaan motivoitunut tähän toimintaan mukaan, ettei ollu oikea palvelu sitten tähän hetkeen. Että meidänkin tilastoissa on viime vuonna sellaisia nuoria, joita on nähty yks tai kaks kertaa. Ja sitten se toiminta on hiipunut, eikä ole tullut mukaan ryhmiin.

Sitten on tiedotettu muista palveluista nuorta tai sitten nuorta ja verkostoa. Vaikka kaikki otettais, niin se ei tarkoita, että kaikki tulee.”

Haastattelussa nuorilta kysyttiin, oliko Saku-hanke yllättänyt heidät jollain tavalla, joko negatiivisesti tai positiivisesti. Nuorista yhdeksän kertoi, että toiminannassa ei yllättänyt mikään. Syynä tähän mainittiin, että muissa hankkeissa oli jo totuttu vastaavanlaiseen toimintaan, tai että hanketoiminnan esittely oli ollut siten kattava, ettei epäselvyyksiä ollut jäänyt. Yksi nuorista sanoi, ettei toiminta yllättänyt, ”ku ei mulla ollu hirveesti odotuksia, ni ei silloin voi yllättyäkään”.

Nuorista kymmenen mainitsi jonkin asian, joka hankkeen toiminnassa yllätti. Kaksi nuorista mainitsi pettynensä ja yllättyneensä kielteisellä tavalla siitä, että ryhmätapaamisissa oli vähän nuoria: ”ei päässyt tutustumaan”. Toiminnan sisältöön liittyi positiivista yllätyksellisyyttä eSakun osalta siten, että yksi nuorista ihastui digitaaliseen ympäristöön, jossa saattoi säilyttää omia ”asioitaan”. Positiivisesti yllättävää oli myös hankkeen ohjelmassa ollut mieleinen toiminta (askartelu, elokuvat), taksilla keilaamaan matkustaminen sekä nuorille tarjolla olleet pienet välipalat. Työntekijöiden toimintaan liittyi yllätyksellisyyttä siten, että yksi nuorista arvosti yhteydenpidon helppoutta, kun työntekijälle pystyi soittamaan, mikäli oli ahdistunut olo tai tarvitsi apua. Työntekijän ”auttamisen ilo” oli yhdelle nuorelle ”iso asia”. Nuoren oma reaktio ja suhtautuminen Saku-toimintaan yllätti hänet myös:

”Jollain tavalla yllätti se, että varsinkin loppua kohti toivoi, että olisi ollut jopa useampi tapaaminen viikon aikana. Alkuun se oli ihan hyvä, että se oli se kerran viikossa. Itellä varsinkin ryhmässä aloittaminen, se oli niin iso asia. Mut mitä pidemmälle pääsi ja on ruvennu tottumaan siihen koko tilanteeseen, niin olis toivonu, että se olis ollu sen pari kertaa viikossa se tapaaminen. Se yllätti itteäni, että siinä on ollut sitä muutosta niinkin paljon.”

Nuorten kokemus omien mielipiteiden kysymisestä ja kuulemisesta oli poikkeuksetta hyvä: ”On kysytty ja on kysytty usein ja on otettu huomioon ja se on kivaa”. Nuoria pyrittiin kuulemaan herkällä korvalla, esimerkiksi ryhmätoimintojen suunnittelussa, siinä, millaisia asioita ryhmässä käsiteltäisiin tai millaisiin paikkoihin lähdetäisiin ryhmänä tutustumaan. Myös vapaa-ajan toiminnoissa nuoret saivat itse suunnitella tekemisen, kuten elokuvat, minigolfin peluun tai jousiammunnan. Yksi nuorista kertoi, ettei hän ryhmän alkaessa uskaltanut tuoda mielipiteitään esiin, mutta koki olevansa kuitenkin menossa parempaan suuntaan tässäkin asiassa.

Hankkeen jälkiarviointi, suunnitelma Sakun jälkeiselle ajalle ja mahdollinen seuranta yhdessä nuorten ja/tai yhteistyöverkoston kanssa kuuluivat hankeprosessiin. Osalle nuorista arviointi ja seuranta olivat jääneet jossain määrin epäselviksi: oliko arviointia tehty, mitä arvioinnilla tarkoitettiin tai kuuluiko seuranta jossain muodossa hankkeen toimintaan? Osa nuorista mainitsi kuitenkin, että asioita oli suunniteltu Sakun puitteissa ja heille oli vielä sovittuna yksilötapaamisia Sakun ohjaajien kanssa: ”Mä en oo ihan varma, että onko meillä ollut yksi seurantakäynti. Luulisin, että meillä on ollut joku lopetuskäynti tai tällainen siinä lopussa, ainakin ohjaajan kanssa”.

Nuoret mainitsivat hankkeen jälkeisistä suunnitelmistaan kuntouttavan työtoiminnan, työkokeilun/ työharjoittelun, pajatoiminnan, valmistautumisen hakemaan opintoihin ja asioinnin mielenterveyspalveluissa. Jotkut nuorista siirtyivät hankkeen jälkeen Verven muihin ammatillisen kuntoutuksen palveluihin. Saman tahon jatkaessa työskentelyä nuoren kanssa siirtymä on luonteva:

”– – mä jatkan tässä samoissa tiloissa ja X on toisena ohjaajana Teakin puitteissa. Et en oo kokonaan lähdössä, vaikka Saku onkin päättynyt. Työskentely jatkuu. Sekin on varmaan yksi tekijä siinä, et ei oo sovittu mitään sen kummempaa toistaiseksi. Tietää, että syksyllä jatketaan vähän eri merkeissä”.

3.6 Hankkeen tulokset ja vaikutukset

Saku-hankkeen tuloksia ja vaikutuksia tarkasteltiin hankesuunnitelman mukaisesti seuraavista näkökulmista: 1) saatiinko alustava tai varsinainen ammatillinen suunnitelma laadittua, 2) saatiinko henkilökohtainen tukiverkosto aktivoitua tai rakennettua ja 3) aktivoituiko nuori harrastuksiin tai muuhun sosiaaliseen toimintaan.

Hankkeen tilastoinnista selviää, että lähes kaikille toiminnassa varsinaisesti mukana olleille nuorille (38/40) tehtiin ammatillinen suunnitelma. Suunnitelmaa ei vastaavasti tehty 17 nuorelle, mikä on sama määrä kuin hankkeen keskeyttäneiden nuorten lukumäärä. Nuorista, joille ammatillista suunnitelmaa ei tehty, viisi ei varsinaisesti aloittanut Saku-hankkeessa, ja yksi heistä keskeytti hankkeen kolmen käynnin jälkeen. Seitsemän nuoren terveydentilalta, lähinnä psyykkiset syyt, estivät ammatillisen suunnitelman tekemisen, jolloin katsottiin olevan tarkoituksenmukaisinta tiivistää nuorten hoitokontakteja ja jatkaa

sairauslomalla tai eläkkeellä. Kahdelle nuorista ehdotettiin NUOTTI-valmennusta⁶, jonka toinen heistä aloittikin. Toinen nuorista aloitti NUOTTI-valmennuksen sijaan lääkinällisen kuntoutuksen Nappu-kurs-
sin⁷, jonka myös yksi toinen nuorista aloitti. Kolmannellekin nuorelle haettiin NUOTTI-valmennusta, jonka rinnalla tiivistettiin nuoren jälkihuoltoa. Tämä nuori aloitti psykoterapian ja asiakkuuden nuori-
soasemalla. Yhden nuoren osalta motivaation puute esti ammatillisen suunnitelman tekemisen. Yksi nuorista aloitti palkkatyön ja hänelle käynnistettiin neuropsykiatriset tutkimukset.

Kahdella nuorella oli hankkeen tilastoinnissa ammatillisen suunnitelman kohdalla merkintä kyllä/ei. Toi-
selle näistä nuorista ei hänen terveydentilansa vuoksi voitu suunnitelmaa laatia, ja toinen nuorista aloitti
hankkeen aikana opinnot, jotka hän suhteellisen pian aloittamisen jälkeen keskeytti. Tämä nuori jatkoi
TYPin asiakkuudessa. Kaiken kaikkiaan voidaan tulkita, että ammatillista suunnitelmaa ei tehty 19 nuo-
relle

Nuorille tehdyt ammatilliset suunnitelmat pitivät sisällään ohjautumisen Kelan ammatilliseen kuntoutuk-
seen (18 nuorta), opintoihin (13 nuorta), kuntouttavaan työtoimintaan (kuusi nuorta) sekä TE-toimiston
työkokeiluun (yksi nuori). Kelan ammatillisen kuntoutuksen palveluista NUOTTiin hakeutui yksi nuorista.
NUOTIn jälkeen nuori suunnitteli hakeutuvansa ammatillinen kuntoutusselvitykseen ja opintoihin. Am-
matilliseen kuntoutusselvitykseen ohjautui tai oli ohjautumassa kahdeksan nuorta, joista kahden nuoren
jakso keskeytyi ja yksi nuorista ei pystynyt aloittamaan jaksoa. Taito-kurssille osallistui viisi nuorta ja
työllistymistä edistävän ammatillisen kuntoutuksen (Teak) aloitti samoin viisi nuorta, joista yksi oli ha-
keutumassa ammatilliseen koulutukseen ja toisen jakso käynnistyi työkokeiluna.

Kolmannes nuorista, yhteensä 13 nuorta, joko haki, aloitti tai palasi opintoihin. Varasuunnitelmana kol-
melle opintoihin hakeutuvalla nuorella suunniteltiin ammatillista kuntoutusselvitystä, työllistymistä edis-
tävää ammatillista kuntoutusta, Taito-kurssia tai kuntouttavaa työtoimintaa. Yhdelle nuorista Kelasta
myönnettiin iltalukio-opinnot ammatillisena kuntoutuksena.

6 Kelan ammatillisen kuntoutuksen (KKRL 7a §) palvelu, NUOTTI-valmennus, tarjoaa 16–29-vuotiaille nuorille, joilla ei ole opiskelu- tai työpaikkaa, apua arjen järjestämisessä ja opiskelun tai työn suunnittelussa. Valmennusta voi hakea ilman hakemusta tai lääkärinlausuntoa. (Kelan kuntoutuksen palvelukuvaus 2019.)

7 Kelan avomuotoinen Nappu-kurssi on suunnattu 16–28-vuotiaille nuorille, joilla on todettu masennus tai ahdistuneisuushäiriö. Kursselta nuori saa tukea elämänhallintaan, opiskeluun ja työhön sekä omien vahvuuk-
sien ja voimavarojen tunnistamiseen. (Ohjaa ahdistunut tai ... 2019.)

Kuntouttavaan työtoimintaan joko hakeutui tai sen aloitti kuusi nuorta. Yksi näistä nuorista pyrki kuntouttavan työtoiminnan kautta suorittamaan opintonsa loppuun, toiselle nuorista taas suositeltiin kuntouttavaa työtoimintaa opintojen sijaan. Kolmen nuoren kuntouttava työtoiminta järjestettiin nuorten pajatoiminnassa.

Nuorten näkökulmasta ammatillinen suunnitelma oli hiukan epämääräinen asia, joka saattoi sekoittaa työvoimatoimistossa tai muussa kuntoutusprosessissa tehtyihin suunnitelmiin. Osa nuorista ei muistanut, että suunnitelmaa olisi ylipäätään tehty, osa taas kertoi, ettei suunnitelmaa oltu tehty, koska he eivät olleet "vielä ihan ammatillisessa kunnossa". Osa haastatelluista nuorista ei tiennyt, mikä suunnitelma voisi olla tai mitä se olisi voinut sisältää: "Ollaan keskusteltu siitä kyllä, mutta ei olla siitä niin hirveästi – – Se on vielä ihan auki, mitä nyt tuun tekemään ja mihin haen".

Jotkut nuorista osasivat pääpiirteissään sanoa, mitä suunnitelma piti sisällään: "On vähän silleen, kun se Taito-kurssi, siihen kuuluu 90 päivää työharjoittelua ja aika paljon kaikkee semmosta, niin ainakin sen kautta ollaan mietitty silleen". Nuoren saattaa olla vaikea hahmottaa ammatillisen suunnitelman ja yleisen keskustelun puitteissa tapahtuvan suunnittelun ja tekemisen eroa. Toisaalta kaikkien nuorten osalta ammatillinen suunnitelma ei välttämättä ole ollutkaan Saku-hankkeen aikana mahdollinen tavoite, vaan liikkeelle on lähdetty pikkuhiljaa sosiaalisesta kuntoutuksesta: "Ei lähetä ehkä semmosella turbolla liikkeelle, että mitä teen ammatillisesti seuraavaksi tai ettei mennä siihen kipeään kohtaan, etten oo pystynyt olemaan koulussa tai mitä koulua menisin kokeilemaan, että ensin lähetään silleen vähän mukavammista tekemisistä liikkeelle".

Nuoren henkilökohtainen verkosto voi koostua yksityisestä tai julkisesta tukiverkostosta, kuten palvelujärjestelmä, järjestöt ja niin edelleen. Yksityisen verkoston puolella yksinäisyys ja sosiaalisten kontaktien puute ovat työntekijöiden mukaan monen hankkeeseen osallistuneen nuoren arjessa kipeä ja vaikeasti ratkaistavissa oleva asia. Eräs nuorista kuvasi sosiaalista tilannettaan näin:

"Et toki sitä pohdittiin ylipäätään, et mistä niitä kavereita saisi? Se on loppujen lopuksi aikuisiällä ihan hirveen vaikeeta ruveta keksimään uusia kavereita. Varsinkaan, kun ei ole sitä koulu- tai työelämää siinä rinnalla, mikä on se selkein vaihtoehto ja vastaus siihen. Ja toisaalta, mistä sitä löytäisi sitä rohkeutta siihen, että uskaltais lähteä johonkin, mistä niitä uusia tuttavuuksia löytyä."

Saku-hankkeessa havaittiin, että toisiin nuoriin tutustuminen ja sosiaalinen aloitteellisuus olivat ryhmätoiminnoista ja työntekijöiden kannustuksesta huolimatta vaikeaa:

”Meilläkin nyt tässä ryhmässä on ollut hyvin sellaisia yksinäisiä ihmisiä ja niillä olisi halu verkostoitua näiden ryhmässä olevien kanssa, mutta kynnyksen aloitteen tekemiseen on aivan mahdoton. Eivät ole kyenneet siihen viiden kuukauden aikana. Vaikka puhuvat siitä paljon yksilöajoilla, että hän haluais.”

Hankkeessa tilastoitettiin nuorten asiakkuudet palveluverkostossa (julkinen tukiverkosto). Lähtökohtaisesti hankkeeseen ohjautuneilla nuorilla on olemassa ainakin yksi tukitaho, joka oli ohjannut nuoren hankkeeseen. Erilaiset mielenterveyteen liittyvät palvelut, kuten psykiatrian poliklinikat, mielenterveystoimisto ja psykoterapia mainittiin useimmiten (16 kpl), myös päihdepalvelut mainittiin kerran. Sosiaalitoimi mainittiin viisi kertaa ja TYP sekä TE-toimisto yhteensä neljä kertaa. Todennäköisesti sekä sosiaalitoimen että työhön liittyvien asiakkuuksien määrä on suurempi, koska esimerkiksi Kelan palveluita ei maininnut kukaan tässä yhteydessä, vaikka viisi nuorista kertoi saavansa toimeentulotukea. Ohjaamot, Arki haltuun -hanke sekä neuropsykiatria/-psykologipalvelut mainittiin kukin kahden nuoren vastauksissa. Yksittäis-mainintoja saivat Startti-paja, palveluasuminen, yksilövalmennus (kuntouttava työtoiminta). SPR:n turvatalo, etsivä nuorisotyö sekä fysioterapiapalvelut.

Nuorten palveluverkosta kartoitettiin Saku-hankkeen alkaessa ja sen päättyessä. Nuorten palveluverkostoissa tapahtui hankkeen aikana muutoksia, vaikka 13 nuoren osalta tilanne säilyi palveluiden osalta ennallaan. Psykiatriset palvelut, kuten psykiatrisen sairaanhoitajan tai psykiatrian poliklinikan palvelut, lisääntyivät viiden nuoren osalta, yhdelle nuorelle tehtiin lähete psykiatrian poliklinikalle. Kelan NUOTTI-valmennusta haettiin kolmelle nuorelle ja yhdelle nuorelle valmennus myönnettiin Saku-hankkeen aikana. Ohjaamo-palvelut (kaksi nuorta), TE-toimisto (kaksi nuorta) ja kuntouttava työtoiminta (kaksi nuorta) tulivat lisänä palveluvalikkoon. Yksittäisiä mainintoja uusista palveluista olivat: neuropsykiatrian poliklinikka, toimintaterapia, Teak-palvelu, Vamos-toiminta, sosiaaliohjaus, oppilaitoksen kuraattori ja Nuorisoasema. Palveluista pois jäivät Saku-hankkeen aikana: etsivä nuorisotyö, päihdepalvelut, A-klinikka, Vamos, mielenterveyskuntoutujille, kehitysvammaisille ja muille erityisryhmille tarkoitettu toimintakeskus, työpajatoiminta, mielenterveys- ja päihdetiimi, työvoimatoimisto, oppilaitosyhteistyö, tehostetun avohoidon yksikkö ja Arki haltuun -hankkeen palvelut. Listausta antaa hyvän kuvan palveluiden

kirjosta, jonka piirissä Saku-hankkeen nuoret olivat ja ovat. Kullakin nuorella oli keskimäärin kaksi muun palveluverkoston jäsentä tulenaan Saku-hankkeen alkaessa ja myös päättyessä.

Hankkeen aikana nuoret saivat päättää vapaa-ajan toimintaan liittyvistä tutustumiskohteista. Mukavan tekemisen lisäksi tutustumisten tavoitteena oli, että nuori aktivoituisi myös itsenäisesti harrastamaan jotain hänelle mielekästä toimintaa. Hankkeeseen osallistuneiden nuorten (40 nuorta) sosiaalisen toiminnan aktivoitumista myös seurattiin hankkeessa, joskaan 12 nuoren kohdalla tässä sarakkeessa ei ollut merkintää. Nuorista yhdeksän ei päätenyt aloittamaan hankkeen myötä harrastusta tai muutakaan sosiaalista toimintaa. Vaikka nuori ei olisikaan aktivoitunut sosiaaliseen toimintaan, oli hankkeen aikaisella toimintoihin tutustumisilla itsearvoinenkin merkitys:

”Silleen on tosi mukavaa, että on käyty kättelemassa ja haistelemassa paikkoja. Tässä kevään mittaan ei oo välttämättä ollu niitä resursseja itelläkään, että olis tämän aikana ruvennu tekemään mitään sen enempää.”

Hankkeen dokumentoinnin mukaan kahdeksan nuorta aktivoitui ammatilliseen kuntoutukseen, työpa-jatoimintaan, kuntouttavaan työtoimintaan tai vaikkapa kuntoutus- ja ohjauspalveluja tarjoavan toimintakeskuksen toimintaan. Kolmen nuorista mainittiin olleen sosiaalisen toiminnan suhteen aktiivisia jo ennen hanketta, kaksi heistä liikuntaharrastuksen ja yksi soittoharrastuksen parissa. Yhden nuoren liikuntaharrastus lisääntyi hankkeen aikana. Neljän nuoren osalta aktivoituminen liittyi ystävyys-suhteisiin, kaksi näistä nuorista ystäväystyi hankkeessa ja kaksi muuta nuorta tapaili ystäviään jonkin verran tai jak-samisen mukaan. Yksi nuorista loi ryhmälle yhteisen WhatsApp-ryhmän ja hankkeen päättyessä nuori yritti saada ryhmää jatkamaan tapaamisia. Yksi nuorista osallistui Vamoksen matematiikkaryhmään. Kah-den nuoren osalta mainittiin, että sosiaalinen aktiivisuus oli samalla tasolla kuin ennen hanketta. Aktiivi-suuden laadusta tai määrästä ei kuitenkaan kerrottu tarkemmin. Lähes kaikki nuoret kertoivat hankkeen alkuvaiheessa harrastuksista kysyttäessä harrastavansa jotain. Vain kaksi nuorista mainitsi, ettei heillä ollut ollenkaan harrastuksia. Voitaneen todeta, että harrastusten ja sosiaalisen aktiivisuuden määrittelyyn on sisältynyt eroja asioita riippuen määrittelijästä (nuori, ohjaaja, tutkija).

Suurin osa haastatelluista nuorista kykeni nimeämään asioita, jotka muuttuivat positiiviseen suuntaan Saku-hankkeen aikana. Vain viisi nuorista vastasi, että mikään ei ollut muuttunut. Yhdellä näistä nuorista oli kuitenkin ajatus Saku-toiminnan ”mielenterveyttä ylläpitävästä” vaikutuksesta, vaikkei nuori kokenut-kaan minkään suoranaisesti muuttuneen:

”Eipä oikeastaan. Kunhan pääkoppa pysyy parempana, kun käy jossain viikottain. Että oikeastaan semmoinen ylläpitävä oli minulle tämä Saku. Ja hyvin tärkeä sekin. En usko, että mikään muuttui radikaalisti.”

Kaksi nuorista kertoi kokeneensa muutosta, mutta he eivät olleet varmoja muutoksen lähteestä, oliko se Saku-hanke vai samaan aikaan saatu tuki muualta. Näinhän monesti onkin, muutoksen edesauttajaa voi olla hankala yksilöidä, mikäli esimerkiksi auttavia tahoja on nuoren elämässä samanaikaisesti useampia. Nuorten mainitsemat muutoksen sisällöt saattoivat olla konkreettisia muutoksia arjessa ja elämäntavassa, kuten alkoholin käytön vähentyminen, aamupalan syöminen tai aiemmin hankalaksi koetun kotoa lähtemisen helpottuminen, jota yksi nuorista kuvaili mielikuvan avulla: ”Siinä on yks iso kynnyks ja sitten ne normaalit portaat”.

Sosiaalisen piirin laajentuminen, ystävän saaminen koettiin merkittävänä elämänlaatua parantavana muutoksena. Suurin osa koetuista muutoksista liittyi kuitenkin itsetuntemuksen ja henkisen tilan laajentamiseen. Tällaisia asioita olivat omien rajojen ja jaksamisen parempi huomioiminen sekä rentouden, uskalluksen ja itsevarmuuden lisääntyminen, jotka liittyivät esimerkiksi koulutukseen hakeutumiseen, sen aloittamiseen tai ryhmätoimintaan osallistumiseen. Yksi nuorista kuvaili muutosta näin: ”Isoin asia on oma asenne kyllä. Et sai taas, miten sen sanoisi, oli silloin vähän luovuttanut olo. On tullu sellainen uus puhti ja kaikki. On taas innoissaan”.

Saku-työntekijät korostavat muutosten pienuutta, mutta kuitenkin eteenpäin menoa ja osallistumisen näkökulmaa:

”– – että mitä ne pienet askeleet on? Mä korostaisin sitä, että saadaan näiden nuorten kanssa tehtyä se seuraava juttu. Ei tarvii tietää sitä loppuelämän suunnitelmaa, loppuelämän uravalintaa ja ammatinvalintaa, vaan saadaan ne toimintaan mukaan. Saadaan ne osallistumaan, sit vaikka omannäköiseen juttuun, vaikka se ois harrastus tai mikä vie enemmän työ-, opiskeluelämää kohden, mutta saadaan niitä kuitenkin aktivoitua kodin ulkopuoliseen tekemiseen.”

Tulevaisuuden suunnitelmien selkiintymisen nuoret mainitsivat useamman kerran. Nuoret kokivat löytäneensä konkreettisia tavoitteita, pyrkimyksiä sekä myös uutta tietoa eri vaihtoehtoista tulevaisuuden varalle. Muutos kytkeytyy useamman nuoren puheessa positiivisesti Sakun työntekijöihin. Saku-hanketta kuvailtiin välittäväksi ja auttavaksi ympäristöksi, johon nuori voi luottaa: ”Vähän sellaisen turvan tunteen”.

”Sellanen turvaverkko, että jos kaatuu, niin siellä on verkko alla”. Yhden nuoren mielestä Sakun kaltaista toimintaa pitää järjestää, koska se ehkäisee vakavampia mielenterveyden ongelmia:

”– – et miten näitä hankkeita lopetetaan ihan Suomessakin. Ja sit samalla ollaan hirveen huolissaan mielenterveysjutuista. Tietysti kaikki tämmöiset, mitkä ei nyt ihan suoraan oo mielenterveyteen liittyviä, jos tämmöiset kaikki lopetetaan, niin siellä on kaikki jonottamassa mielenterveyspuolelle, koska ei oo mitään.”

3.7 Nuorten, yhteistyötahojen ja toteuttajien kehittämisideat

Suurin osa haastatelluista nuorista ei keksinyt hankkeessa mitään kehitettävää. Tämä saattoi liittyä osin siihen, ettei nuorilla ollut välttämättä täyttä käsitystä siitä, mitä toiminta voisi pitää sisällään: ”sillä perusteella lähdin mukaan, että saattais olla hyötyä. Hankala keksiä kehittämiskohteita.” Kehittämisajatusten sijaan nuoret ilmaisivat tyytyväisyyttään toimintaan: ”mun mielestä se oli kaikin puolin mukava ja hyvä ja fiksu kurssi”. Yksi nuorista arvioi, että toiminta oli ollut hänen näkökulmastaan ”aika täydellistä juttua”.

Esitetyt kehittämisideat liittyivät valtaosaltaan ryhmätoimintoihin, joko niiden sisältöön, kestoon tai tapaamisten määrään. Sisällöllisesti yksi nuorista toivoi, että toiminnassa olisi huomioitu enemmän se, millaisia nuoria oli mukana tai millaisia heidän kiinnostuksenkohteensa olivat:

”Kuin moni on työelämässä, kuin moni on kouluelämässä, kuin moni hakee kouluun, kuin moni hakee töihin? Niinku tavallaan sen mukaan mennä tutustumaan niihin eri paikkoihin. Et kaikilla ois jotain, mistä ne sais jotain hyötyä. Koska en mä koe jostain random-työpaikasta saavani ihan hirveesti mitään hyötyä. Kun en mä oo sitä alaa koskaan ajatellut. En mä sitä koe silleen kiinnostavana.”

Kaksi nuorista olisi toivonut, että tutustumiskäyntejä olisi tehty enemmän, toinen heistä olisi vierailut vähemmän ”työpainotteisissa paikoissa” ja enemmän kouluissa. Yksi nuorista, kuten myös yksi hankkeen yhteistyötahoista, esitti, että työkokeiluun olisi hyvä päästä helpommin.

Jotkut nuorista, samoin kuin hanketyöntekijät, toivoivat, että ryhmätapaamisia olisi ollut enemmän kuin kerran viikossa. Eräs nuorista kehitteli ryhmätoimintoihin tihentyvää aikataulutusta, joka perustui lisääntyville tapaamisille:

”– – kerran viikossa on aika vähän. Et varsinkin kuntouttamisen puolelta, se ei oo kovin paljon. Mut toisaalta oli paljon helpompi lähteä mukaan, kun tiesi, että se on kerta viikkoon. Se on hyvälläkin tavalla vähän, että uskaltaa ja pystyy lähteen. Mutta loppua kohden olisin toivonut vähän enemmän sitä tekemistä. Olisko siinä mitään ideaa, että se lähtis siitä kerta viikossa ja sit jossain kohtaa, puolessa välissä tai jossain lisääntyis ne tapaamiset kahteen kertaan viikossa. ...Pikku hiljaa lisääntyis, että lähtee pienestä liikkeelle... että tottuu siihen, että on sitä tekemistä ja menemistä.”

Työntekijät puolestaan visioivat ryhmämallia, jossa tavattaisiin ryhmässä kaksi kertaa viikossa kaksi tuntia, ja ryhmään valikoituisivat nuoret, jotka ”tulevat paikalle ja hyötyvät siitä. Ja ne, jotka enemmän yksilöajoilla tykkäävät käydä, niin heille vaikka harvemmallalla frekvenssillä ryhmämahdollisuus. Sitä monimuotoisuutta pitäisi olla näissä nuorten palveluissa vaan enemmän”. Yksi yhteistyökumppaneista kiinnitti huomiota hanketoiminnan rakenteeseen suhteessa käsiteltäviin sisältöihin: ”Sinne selkeyttä siihen rakenteeseen jotenkin, että mihin ne istuu mikäkin kohta”. Hanketyöntekijöiden toiveena monimuotoisen toiminnan lisäksi oli, että käytettävissä olisi enemmän aikaa nuorille, niin edellä kuvatusti ryhmätoiminnoille, mutta myös yksilötyölle: ”Että se tutustumisaika ja se motivoimisaika pitäisi olla. Toinen tarvii monena päivänä, toinen tarvii viestiä ja toinen yksilöaikaa enemmän”.

Eräs hankkeen yhteistyökumppaneista kiinnitti huomiota ryhmätoimintoihin ja niiden sosiaaliseen haasteellisuuteen osalle nuorista. Tämä yhteistyökumppani ehdotti ryhmätapaamisten jälkeistä purkutilannetta, jossa nuori voisi pohdiskella ryhmän herättämiä tunteita ja ajatuksia:

”Mut jollakin tavalla sitä purkuu, et miltä ryhmässä olo tuntui? Ja mitä sinä sait tästä? Aina pitäis kysyä jokaisen tapaamisen jälkeen nuorelta, mitä sulle jäi mieleen? Mimmonen kokemus sulle jäi tästä? Ni se olis varmaan mikä vois sitouttaa myöskin ja se nuori sais sitä omaa ajatteluaan ja tavoitteitaan mielessä pyöritettyä. Ainakin mahdollisuus sille, yksilöllisesti palata niihin tunteisiin ja ajatuksiin.”

eSakun tekniseen toimivuuteen kiinnitettiin huomiota niin nuorten kuin yhteistyötahojenkin suunnasta, siinä nähtiin ”kehittämisen varaa”. Eräs yhteistyötahoista ehdotti, että ”äppi vois olla nuorille paremmin sopiva kuin joku tämmöinen alusta. Nuoret vois enemmän käyttää sitä luultavasti”.

Kahden nuoren kehittämisajatukset liittyivät hankkeen markkinointiin. Toinen heistä pohti, että useampia nuoria pitäisi saada osallistumaan toimintaan. Keinoja sille, miten tämä tapahtuisi, ei kuitenkaan mainittu, koska "ei sitä voi pakottaa toisii". Toinen nuorista puolestaan korosti, että Sakun kaltaisia hankkeita pitäisi mainostaa enemmän, olisi "ihan ensiluokkaisen tärkeää, että Sakusta ja sen kaltaisista jutuista tiedotettais enemmän. Että se ei ois siellä pitkän kaavan takana, että ei tarvii kaivamalla kaivaa sitä, vaan että jo opo tietäis siitä". Yksi hankkeen yhteistyötahoista pohti samaa asiaa, eli kuinka erilaiset hankkeet ja työmuodot erottuvat toisistaan: "Toimijoita on niin paljon. Et miten tässä kehittämisessä saadaan vahva toimija... Ne toimijat, jotka näitä nuoria näkee, jotka vois hyötyä tällaisesta palvelusta, niitten täytyis olla tietoisia siitä, mitä täällä tehdään".

Saku-hankkeen työntekijät pohtivat kehittämisajatuksena, että hankkeen suunnitteluun olisi hyvä osallistaa nuoria mukaan. Toinen osallistamisen paikka olisi voinut olla vertaisohjaajuus. Nuoret voisivat tulla mukaan hankkeen toimintaan vertaisina, jotka jakaisivat omia kokemuksiaan hankkeessa oleville nuorille. Myös yhteistyötahojen kanssa tehtävälle yhteistyölle esitettiin toiveita. Nämä toiveet kohdistuvat nuoren tilanteen parempaan yhteiseen hahmottamiseen sekä nuorten asiakkuusprosessien sujumiseen siten, että: "siirtyminen tapahtuisi joustavasti ja matalalla kynnyksellä, ettei tulisi niitä rakenteellisia esteitä". Kelan toimintaperiaatteita toivottiin joustavammaksi erityisesti ammatillisen kuntoutuksen suhteen: "Että ei ole niitä Kelan palvelukuvauksen tyyppillisiä aikarajoitteita. Tai että tässä tietyssä ajassa ja tiettyinä päivinä melkein pitää tetyt jutut tehdä, että muihinkin Kelan ammatillisen kuntoutuksen palveluihin enemmän sitä joustavuutta". Samoin Kelalta toivottiin joustavampia käytäntöjä nuorten kuntoutuksen aikaisen toimeentulon suhteen:

"– – jos siihen pystyttäisiin, jos se jossain kohtaa muuttuu hankkeesta joksikin muuksi, niin että siihen voitaisiin laittaa tää kuntoutusrahan mahdollisuus. Niin ettei sen nuoren tarvitse mietiskellä, että olenks mä nyt työnhakija vai olenks mä sairaslomalla vai saanks mä toimeentulotukea vai mitä mä nyt saan."

Yhteistyötahot nostivat kehittämisideoina esiin hanketoiminnan ja nuoren hankkeeseen lähettävän tahon keskinäisen tiedottamisen lisäämisen hankkeen loppuessa, esimerkiksi yhteisen loppupalaverin muodossa. Lähettävän tahon työntekijä saattaa jatkaa työskentelyä hankkeessa olleen nuoren kanssa, joten päivitys nuoren tilanteesta olisi tarpeen: "Riittävä informaatio aina toimijoiden kesken ja sen viestinnän merkitys on tärkeätä näissä hommissa. Sitä vaan ylläpitää".

3.8 Saku-hankkeen onnistumiset ja kehittämiskohdat

Saku-hankkeessa onnistuttiin hyvin lukuisissa asioissa. Nuorten ja yhteistyötahojen palautteen perusteella erityisesti nuorten kohtaaminen oli hanketyöntekijöiden vahvaa osaamisaluetta. Tutkimuksissa (Almqvist ja Lassinantti 2017, 2016) on osoitettu, että nuoren ja työntekijän välinen aito ja luottamuksellinen suhde on ratkaisevan tärkeää työskentelyn onnistumisen kannalta. Kuten Antti Särkelä (2011, 28) toteaa, nuoren kanssa työskentelevillä on oltava sellaista ammattitaitoa, että he kykenevät luomaan nuoriin suhteen, jonka varassa heidän ongelmiaan voidaan käsitellä ja itseluottamustaan sekä ylipäättään elämisen ja yrittämisen halua lisätä. Huolimatta Saku-hankkeeseen osallistuneiden nuorten vaikeistakin elämänhaasteista, heidän tilanteitaan pystyttiin pääosin ratkomaan ja edesauttamaan hyvässä hengessä ja yhteisymmärryksessä. Nuorten itsetuntemusta, uskallusta ja luottamusta omiin kykyihin saatiin monen nuoren osalta kohotettua. Osalle Saku-hankkeeseen osallistuneista nuorista koulutukseen ja työelämään liittyvät valinnat, jopa hankkeeseen osallistuminen, olivat yksinkertaisesti liian vaativia johtuen esimerkiksi nuoren senhetkisestä terveydentilasta ja toimintakyvystä. Nuorilla oli niin moninaisia avun tarpeita, että keskittyminen terveyteen ja kuntoutumiseen muodostui tärkeämmäksi, kuin vaikkapa koulutukseen tai työhön liittyvien suunnitelmien tekeminen. Saku-hankkeessa onnistuttiin varsin hyvin etenemään nuorten tahtiin, heidän tarpeitaan ja toiveitaan kuunnellen.

Hankkeessa käytetyt työmenetelmät, kuntoutuksen kaari sekä moduulirakenne osoittautuivat nuorten ja yhteistyötahojen näkökulmasta joustaviksi ja pääosin tarkoituksenmukaisiksi. Käytetyt yksilö- ja ryhmämuotoiset työmenetelmät olivat osalle nuorista tuttuja vastaavista palveluista, joihin he olivat aiemmin osallistuneet. Joitakin uusia työmenetelmäkokeiluja, kuten työnhakuun liittyvä lautapeli, ei saatu kaikilta osin kehiteltyä toimiviksi. Toisaalta nuorten haastattelujen perustella menetelmiin suhtautuminen oli varsin vaihtelevaa ja henkilökohtaista. Ryhmämuotoiset toiminnat olivat osalle nuorista vaikeita johtuen sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvistä ahdistuksista tai vaikkapa aiemmista koulukiusaamiskokemuksista. Vertaissuhteet voivat olla hyvinkin kompleksisia, yhtäältä ne mahdollistavat kuulumisen ja jakamisen tunteita ja tarjoavat monenlaisia toimintamahdollisuuksia, mutta toisaalta ne voivat tuottaa ulossulkemista ja syrjintää. Ryhmämuotoinen toiminta edellyttää työntekijöiltä herkkyyttä tunnistaa vertaissuhteiden kipukohtia ja myös osaamista puuttua niihin. (Peltola ja Moisio 2017, 24.) Saku-hankkeessa työntekijät tuntuivat nuorten palautteen perusteella onnistuneen tässä hyvin.

Saku-hankkeen toisen vaiheen vertaisryhmiin liittyi eniten nuorten kehittämisehdotuksia. Nuoret arvioivat ryhmien toiminnan sisältöjä ja kokoontumistiheyttä. Ryhmämuotoisessa toiminnassa käytetyt menetelmät tai käsitellyt sisällöt eivät voi vastata osin heterogeenisten ryhmien kaikkien jäsenten toiveita tai tarpeita. Tämän nuoretkin ymmärsivät hyvin. Kehittämisehdotukset, jotka koskivat ryhmien kokoontumisten rytmitystä, olivat puolestaan niin nuorten palautteissa kuin yhteistyötahojenkin pohdinnoissa yhteneväisiä. Ryhmien on hyvä kokoontua säännöllisesti, esimerkiksi kerran viikossa. Säännöllisyys pitää ryhmätunnetta ja toimintaa elossa. Erityisesti osa nuorista tuntui arvostavan ryhmätoimintaan liittynyttä sallivuutta: poissaoloista ei sanktioitu eikä poissaolon syytä epäilty tai arvosteltu.

Työ tutuksi -jakso oli moduulirakenteen toimimattomin vaihe. Siihen osallistui vain yksi nuori, joka hänkin keskeytti työhön tutustumisen muutaman päivän jälkeen. Nuoren kokemukset jaksolta olivat huonot: työtehtävät olisivat voineet olla vaativampia, työhön perehdytys paneutuvampaa ja yleinen ilmapiiri työpaikalla sosiaalisempi. Nuori jäikin ihmettelemään, miksi hänet oli otettu tutustumisjaksolle kyseiseen yritykseen. Työ tutuksi -jaksosta ei maksettu nuorille korvausta, mikä tuntui vähentävän kiinnostusta osallistua siihen. Työ tutuksi -jaksossa on lisäksi samankaltaisuutta Kelan Työllistymistä edistävään ammatilliseen kuntoutukseen, joka voi sisältää esimerkiksi työkokeilua useiden kuukausien ajan, ja jonka ajalta saattaa olla oikeus kuntoutusrahaan. Kela korvaa myös kuntoutukseen tehtyjä matkoja. Työ tutuksi -jakso oli riisuttu, vähemmän vaativa ja ohjattu versio varsinaisesta työkokeilusta. Sinällään, Työ tutuksi -jakso olisi voinut olla hyödyllinen joillekin nuorille, mikäli juuri työhön perehdytys olisi toimivaa ja työtehtävät aidosti kiinnostaisivat nuorta.

Nuoren ja ohjaajan välisiin, kahdenkeskisiin keskusteluihin oltiin sen sijaan poikkeuksetta tyytyväisiä. Luotettavan, pysyvän ja välittävän aikuisen rinnallakulkijuus on laajemminkin ottaen nuorten toivelistalla korkealla, kun puhutaan psykososiaalisen tuen toteuttamisesta. Sosiaali- ja terveysministeriö, Me-säätiö ja Ohjaamot kutsuivat yhdessä 16–29-vuotiaita nuoria kehittämään nuorten psykososiaalisia palveluita. Aikuisen rinnallakulkijan ohella nuoret toivoivat muun muassa, että palveluissa nostetaan mielen hyvinvointi keskiöön, annetaan tukea elämän perushallintaan, valintoihin ja tulevaisuuden pohdintaan sekä mahdollistetaan harrastaminen kaikille. (Björklund ym. 2008, 18.) Kaikki nämä kehittäjänuorten mainitsemat elementit näyttäisivät olleen läsnä Saku-hankkeen toiminnassa onnistuneesti.

Palveluun tai toimintaan ohjautumisen kriteerit ovat useimpien hankkeiden kriittinen piste. Kuinka hyvin siinä onnistutaan, määrittelee paljolti hankkeen onnistumista. Saku-hankkeen työntekijät määrittivät hankkeeseen ohjautumisen kriteerit samoiksi kuin hankkeeseen hakeutumisen taustasyyt, joita olivat

muun muassa nuorten mielenterveyden ja itsetunnon ongelmat, uskalluksen puute, oppimisvaikeudet, väärät koulutusvalinnat, tukiverkoston puuttuminen tai arjenhallinnan ja sosiaalisen elämän vaikeudet. Lähtökohtainen ohjautumisen kriteeri hankkeessa oli myös nuoren alle 30-vuoden ikä sekä määrittely, ettei nuori tarvinnut diagnoosia voidakseen osallistua hankkeeseen. Myöskään olemassa oleva diagnoosi ei muodostunut esteeksi osallistumiselle. Saku-hanke oli suunnattu nuorille, "jotka eivät olleet peruskoulun tai toisen asteen opintojen jälkeen kiinnittyneet työelämään tai jatko-opintoihin tai opiskelut olivat keskeytyneet". Tämä määritelmä voi pitää sisällään laajan kirjon erilaisia taustasyitä sille, miksi kiinnittymistä opintoihin tai työelämään ei ollut tapahtunut tai miksi opinnot olivat keskeytyneet. Hankkeeseen saattoi siis osallistua sangen heterogeeninen ryhmä nuoria, joilla oli elämässään hyvinkin vaihtelevia taustasyitä.

Hanketyöntekijöiden mukaan kriteerit eivät myöskään tarkentunut hankkeen aikana:

"Ensimmäisellä kierroksella opittiin se, että hanke ei välttämättä 'palvele' ihan kaikkia nuoria, vaan toimintakykyä pitäisi olla siinä määrin, että itsenäinen tulo Verveen onnistuu ja nuori on jossain määrin motivoitunut miettimään omaa tilannettaan ja nuoren terveydentila on toimintaan riittävä. Ketään ei kuitenkaan jätetty silti hankkeen ulkopuolelle, vaan kaikki otettiin mukaan. Osa kuitenkin lopetti käynnit heti alkuvaiheessa."

Saku-hankkeessa olikin suhteellisen paljon kiinnittymättömyyttä toimintaan ja keskeytyksiä, yhteensä 17 nuorta 57:stä ei joko varsinaisesti aloittanut hankkeessa tai keskeytti sen parin, kolmen käyntikerran jälkeen nonstop -vaiheessa. Kiinnittymättömien ja keskeyttäneiden nuorten määrä antaa osviittaa sitä, että vaikka Sakun tyyppisten hankkeiden ohjautumiskriteerit ovat syystäkin väljät, ja nuoria on tärkeä osallistaa mukaan matalalla kynnyksellä, on kriteereitä hyvä miettiä tarkasti, myös yhdessä yhteistyöverkoston kanssa. Toisaalta on niinkin, että ohjautumiskriteerien tarkentaminen ei välttämättä auta kaikissa tilanteissa. Esimerkiksi nuoren tarvitseman tuen määrä tai nuoren toimintakyvyn vakavat puutteet saatetaan tunnistaa vasta sitten, kun nuori on ollut hankkeessa jonkin aikaa. Saku-hankkeen viimeisimmässä ohjausryhmän kokouksessa (28.1.2020) todettiin samasta asiasta näin: "Se, millaisia nuoria tulee hankkeeseen, on aina yllätys".

4 Pohdinta

Tässä luvussa on pohdittu yleisesti nuorten kuntoutuspalveluja ja Saku-hankkeen aikana tehtyjä havain-
toja suhteessa hankkeen tavoitteisiin, tutkimuskysymyksiin ja arviointitutkimuksen pääteemoihin.

4.1 Nuorten palveluiden saavutettavuuden haasteet

Niin ohjautumiskriteereidensä kuin toimintaperiaatteidensa osalta Saku-hanke edusti perinteistä matalan kynnyksen palvelua. Matalakynnyksisten palveluiden lisääntymisen arvellaan viittaavan siihen, että palvelujen käyttäminen ja/tai etuuksien hakeminen on asiakkaille, tässä yhteydessä nuorille, joiltain osin hankalaa (Aaltonen ja Berg 2015, 55). On myös huomattu, että nuoret saattavat asioida useissa palveluissa tai hakea useita perättäisiä etuuksia tulematta kuitenkaan autetuiksi palveluiden ja etuuksien riittämättömyyden vuoksi. Tilannetta saattaa hankaloittaa nuoren asiointiosaamisen, jaksamisen ja resursien puutteet, jotka voivat puolestaan johtaa sanktioihin, karensseihin ja epätarkoituksenmukaisten tukien varassa elämiseen. (Hiilamo ym. 2017.) Mielekkääksi koettu keskusteluapu tarpeeksi varhaisessa vaiheessa sekä taloudellisen perusturvan jatkuvuuden takaaminen riittäisivät usein keinoiksi, joilla työkyvyttömyyteen johtavien elämäntilanteiden suuntaa voitaisiin muuttaa (Rikala 2018, 168). Saku-hankkeen piirissä oli nuoria, jotka kokivat helpottavana, että työntekijät auttoivat heitä työlääksi koetuissa ”paperiasioissa” tai toimivat ylipäättään tulkkeina hankalasti hahmottuvassa, jopa sekavassa palvelu- ja etuusjärjestelmässä. Nuoren ja palvelujärjestelmän välissä tulkkina toimiminen lienee yksi keskeisiä matalan kynnyksen palveluiden tehtävistä. Tästä palvelutehtävästä soisi päästävän pois niiltä osin, kun se johtuu juuri palvelujärjestelmän vaikeaselkoisuudesta.

Sanna Rikala (2018) on käsitellyt tutkimuksessaan, Masennus, työkyvyttömyys ja sosiaalinen eriarvoisuus nuorten aikuisten elämäntilanteissa, nuorten mielenterveyspalveluiden saatavuuden ongelmia, jotka kytkeytyivät työkyvyttömyyteen johtaviin prosesseihin. Vaikeudet mielenterveyspalveluiden saatavuudessa liittyivät niin päivystyksellisen avun saamiseen kuin pääsyyn pysyvämpien mielenterveyspalvelujen piiriin julkisen terveydenhuollon kautta. Erityisen vaikeana koettiin hoitokontaktin saaminen erikoissairaanhoidon ja pääsy Kelan tukemaan psykoterapiaan (Rikala 2018, 166). Mielenterveyspalvelut olivat tärkeitä yhteistyökumppaneita myös Saku-hankkeelle. Hankkeen dokumentoinnin mukaan nuorista yli 60 %:lla

(25 nuorta) oli kontakti mielenterveyspalveluihin, ja hankkeen aikana tehtiin 12 nuoren osalta verkosto-yhteistyötä mielenterveyspalveluiden työntekijöiden kanssa. Hankkeen dokumentoinnista löytyy yhteistyön sujumisen ohella myös maininta yhteistyön hankaluuksista: ”Yritetty tavoitella kuntoutujan mielenterveystoimiston psykiatrissa sairaanhoitajaa, mutta hän ei vastannut puheluihin eikä jätettyihin soittopyyntöihin”. Samoin esimerkiksi Saku-hankkeen yhteistyötahojen haastattelussa nousi esiin erikoissairaanhoidon ”palvelun rajallisuus ja resurssipula” sekä yhteistyön vähäisyys. Mielenterveyspalveluiden resursointia ja osallistumista monitoimijaiseen yhteistyöhön ei voine liikaa korostaa. Ammatilliseen kuntoutukseen keskittyvien hankkeiden rinnalla nuorten mielenterveyspalveluiden tulee olla saavutettavia ja toimivia.

Vaikeasti työllistyvien ja pitkäaikaistyöttömien henkilöiden toimintamahdollisuudet näyttäytyvät yhteiskunnassamme varsin rajallisilta. Kuntoutuksella voidaan tukea työttömien toimijuutta, mutta todelliset mahdollisuudet, valinnanvapaudet ja työllistymisen ehdot muodostuvat yhteiskunnan rakenteellisella tasolla. Kyse on yhteiskuntapoliittisista linjauksista: halutaanko Suomessa luoda kaikille mahdollisuuksia työllistymiseen ja työelämään? Työmarkkinoiden rakenteeseen ja kysynnän lisäämiseen ei kuntoutuksen keinoin voida juurikaan vaikuttaa. Tiivis yhteistyö kuntoutuksen ja työelämän välillä myös työttömien ja vaikeasti työllistyvien tilanteissa olisi tärkeää. Ajatellaanko, että palkkatyö on ainoa tavoiteltava päämäärä vai ”voiko mahdollisuus omanlaiseensa hyvään elämään ja toimeliaisuuteen olla myös arvokasta ja tavoiteltavaa? Miten tällaista näkökulmaa voisi vahvistaa kuntoutuksessa esimerkiksi silloin, kun työllistymiseen ei ole realistisia mahdollisuuksia?” (Saikku ja Kokko 2012, 14.) Voivatko Saku-hankkeen kaltaiset sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen hybridit olla myös näiden rakenteellisten haasteiden ja mahdollisuuksien esiintuojia tai puolestapuhujia siitä asiantuntemuksesta käsin, joka niillä on ruohonjuuritason asiakastyöstä ja yhteiskunnallisten palvelujärjestelmien toiminnasta?

4.2 Ryhmä- ja yksilömuotoiset työmenetelmät

Saku-hankkeen kohderyhmää yhdisti ikä (16–29 vuotta) ja hankkeeseen tullessa nuorten elämäntilanteeseen ei liittynyt työtä tai opintoja, mutta muuten nuorten yksilölliset tilanteet olivat ainutlaatuisia. Tämä jo osaltaan selittää sen, että nuoret tarvitsevat yksilöllisiä ja joustavia palvelumuotoja. Hankkeessa haluttiin kokeilla sekä yksilöllisiä että ryhmämuotoisia työskentelymenetelmiä. eSaku-alustan tarkoituksena oli tavoittaa myös ne mieluiten kotoa käsin osallistuvat nuoret ja toisaalta edustaa eräänlaista

verkko-oppimisympäristöä, mitä nuoret väkisininkin kohtaavat hakeutuessaan opintoihin. Usein jo ennakotehtävät ja pääsykokeet tehdään itsenäisesti verkkoympäristöissä. Saku-hankkeessa haluttiin tarjota ryhmämuotoista toimintaa, koska nuori kohtaa väistämättä opinnoissaan/työelämässä, työpajoilla ym. vuorovaikutus- ja ryhmätilanteita. Ryhmässä toimimista voi harjoitella pienessä, turvallisen ilmapiirin omaavassa ryhmässä, missä toiminta on ohjaajien koordinoimaa. Monella hankkeessa mukana olleella oli negatiivisia kokemuksia aiemmista ryhmistä, joten turvalliset korvaavat kokemukset ovat hyvin tärkeitä. Tulevaisuuden työelämässä vuorovaikutuksellisuus ei tule korvautumaan millään, vaan erilaisia ryhmässä olemisen ja vuorovaikutukseen liittyviä taitoja tulee vahvistaa koko elinkaaren ajan.

Saku-hankkeessa nuorten osallistuminen ryhmämuotoiseen toimintaan oli yksilöllistä ja myös vapaaehtoista. Osa hankkeeseen osallistuneista nuorista koki maksimissaan kymmenen hengen ryhmän liian isona, pelottavana ja jopa ahdistavana. Osa nuorista toivoi niin sanottua pienryhmätyöskentelyä, missä ohjaajan lisäksi paikalla olisi 3–4 nuorta. Tällainen ryhmä on toisaalta hyvä yhteistoiminnan harjoitteluun mutta toisaalta hyvin haavoittuva; ryhmätyöskentely muuttuu helposti parityöskentelyksi, mikä sinällään voi olla myös antamassa valmiuksia ryhmämuotoiseen toimintaan. Osalle nuorista jännitystä toi se, että paikalla saattoi olla eri kerroilla eri nuoret, koska toimintaan osallistuminen oli vapaaehtoista. Saku-hankkeeseen osallistuneet nuoret toivoivat niin sanottuja suljettuja ryhmiä, mikä edistäisi nuorten kokemusten mukaan tutustumista toisiin ryhmäläisiin. Toisaalta hankkeessa kokeiltu vapaaehtoinen osallistuminen ryhmämuotoiseen toimintaan mahdollisti sen, että aratkin nuoret saattoivat käydä kokeilemassa ryhmätoimintaa, kun ei tarvinnut etukäteen päättää kuinka pitkäksi aikaa sitoutuu toimintaan mukaan.

Kontaktin ottaminen muihin nuoriin on suurimmalla osalla nuorista niukkaa, vaikka toiveena oli, että tutustuisi muihin samanlaisessa tilanteessa oleviin nuoriin. Nuorten ryhmämuotoisessa toiminnassa olisi tärkeää tarjota erilaisia vaihtoehtoja ilmaista itseään, sillä toiset nuoret ovat verbaalisesti kyyvykkäitä, mutta osalla nuorista itseilmaisun keinona toimii paremmin piirtäminen tai kirjoittaminen. Toiminnan tulisi mahdollistaa mahdollisimman matalalla kynnyksellä paitsi osallistuminen myös vuorovaikutuksellisuus kaikkien ryhmäläisten kesken. Ryhmässä saadut vertaiskokemukset ovat näyttäneet nuorille voimaannuttavina ja tärkeinä, vaikka nuoret eivät oma-aloitteisesti tai aktiivisesti ottaisi kontaktia ryhmässä. Ryhmätoiminnan tilanteita on tärkeä purkaa esimerkiksi yksilöajoilla ja antaa myönteistä palautetta osallistumisesta.

Yksilölliset käyntikerrat vaativat joustavan ja yksilöllisen mallin, missä ei määritetä aikaa tai tapaamisen tiheyttä, koska nuorten tilanteet ja jaksaminen ovat hyvin yksilöllisiä. Saku-hankkeessa nuoret hyötyivät

yksilöllisistä käyntikerroista ja niiden aikana saatiin omat alustavat ammatilliset suunnitelmat laadittua ja käynnistettyä. Hankkeen aikana pystyttiin seuraamaan, että suunnitelmat konkretisoituivat. Käsityksemme mukaan nuoret tarvitsevat henkilökohtaisia kontakteja verkkotyöskentelyn sijaan. Nuorelle on tärkeää, että on joku syy lähteä kodin ulkopuolelle, siten yksilöllisellä käyntikerralla oli myös sosiaalisen kuntoutuksen ulottuvuus. Nuoren kohtaaminen ja kannustaminen onnistui hankkeessa kokemuksemme mukaan paremmin henkilökohtaisesti kuin verkon kautta. Nuoren tilannetta pystytään myös paremmin arvioimaan henkilökohtaisen tapaamisen aikana verrattuna esimerkiksi puhelinkeskusteluun tai muuhun "kasvottomaan" tapaamiseen. Tämä ei luonnollisesti estä sitä, että osa tapaamisesta tapahtuu etäkuntoutuksen keinoin.

eSaku-verkkoalustalla työskentelyyn lähti vain osa nuorista mukaan. Ne, jotka olivat aktiivisia eSakun käytössä, olivat käsityksemme mukaan aktiivisia ilmaisemaan itseään kirjallisesti. Kaiken kaikkiaan eSakun käyttö jäi vähäiseksi, mikä hieman yllätti. Selaimella toimivat verkkoalustat eivät ehkä palvele nuoria, jotka ovat tottuneet nopeaa mielihyvää tuottamiin sosiaalisen median kanaviin, peleihin ja sovelluksiin. Nuoret toimivat verkossa anonyymeina, nimimerkeillä, joten omalla nimellä, itsenä toimiminen voidaan kokea haastavaksi.

Nuorten kuntoutuspalveluissa tarvitaan niin yksilö- kuin ryhmämuotoisia työmenetelmiä. Molemmilla on omat tavoitteensa ja niitä yhdistelemällä saatiin tässä hankkeessa myönteisiä kokemuksia niin nuorilta kuin hankkeen työntekijöiltä. Erityisen merkityksellisenä näemme sen, ettei nuori "tipu palvelusta" vaikka ei voisi osallistua ryhmämuotoiseen toimintaan säännöllisesti. Nuori tarvitsee aikaa motivoitumiseen ja vahvistumiseen, joten palvelukokonaisuudet tulisi rakentaa siten, ettei nuoren myöhästyminen tai poissaolo johda heti kuntoutuksen keskeytymiseen. Myös nuoren aktiivinen alkutilanteen kartoitus ja nuoren tavoittelu tulisi nähdä osana palvelua ja tehdä se näkyväksi sekä kustannustehokkaaksi. Hankkeessa kontaktoitiin yhteensä 57 nuorta, jotta toivotut 40 nuorta saatiin mukaan hankkeeseen. Tämä kertonee siitä, että tukea tarvitsevia nuoria on paljon enemmän mitä heitä tavoitetaan ja nuorten tavoittelu on yksi tärkeä, ehkä jopa tärkein mutta myös vaativa ja aikaa vievä työvaihe.

4.3 Verkostotyön ja sidosryhmätyöskentelyn merkityksellisyys

Hankkeeseen ohjautuneilla nuorilla oli pääsääntöisesti yksi tai useampi ohjaustaho jo heidän hakeutuessa hankkeeseen. Hankkeen aikana nuoren verkostoa kartoitettiin ja melko usein selvisi, että nuoren

ympäriällä on useampia toimijoita. Nuori oli saattanut hiljattain olla mukana erilaisissa hankkeissa tai oli parhaillaan ohjauksessa esimerkiksi TE-toimistossa. Nuoren verkostot tulivat esille usein pikkuhiljaa tutustumisen myötä. Verkostotyö kuvautui erittäin merkityksellisenä nuoren kokonaistilanteen selvittämisen ja jatko-ohjauksen näkökulmista. Usein verkostoilla oli nuoren tilanteeseen liittyen arvokasta tietoa ja nuorta oli oman verkostonsa taholta jo ohjattu erilaisiin palveluihin/selvittelyihin. Nuoren etu on, jos verkosto kokoontuu ja auttaa sekä tukee nuorta monipuolisesti.

Verkostotyön haasteet tulivat myös esille. Nuoren oli ajoittain vaikea itse muistaa missä kaikkialla hän asioi. Etenkin työntekijöiden nimiä ja yhteystietoja selviteltiin nuorten kanssa. Verkostojen tavoittaminen ”yhteisen pöydän ääreen” oli niin ikään ajoittain haasteellista. Toteutuneet verkostotapaamiset olivat kuitenkin pääsääntöisesti erittäin hyödyllisiä muun muassa nuoren kokonaistilanteen hahmottamisen, motivoinnin, työnjaon sekä suunnitelman laatimisen näkökulmista. Verkostotapaamisia pidettiin hankkeen aikana joustavasti niin Vervessä kuin yhteistyötahojen luona. Lisäksi hankkeessa verkostotyötä tehtiin puhelimitse (soitettiin nuoren kanssa), kirjeitse (nuori vei yhteistyötaholle hankkeen työntekijän laatiman kirjeen ja yhteydenottopyynnön) kuin myös sähköpostitse (esimerkiksi kuntoutuksen palveluntuottajan paikkatilannetta selviteltäessä). Verkostotyön haasteet liittyvät jossain määrin myös työntekijän ajankäytön ratkaisuihin. Verkostotapaamisen järjestäminen yhden toimijan kanssa voi parhaimmillaan toteutua joustavasti puhelimitse etukäteen sovittuna aikana. Sen sijaan usean toimijan saaminen yhteiseen tapaamiseen voi tarkoittaa useita puhelinsoittoja, s-posteja, aikatauluista sopimista, ja lopputuloksen voi kuitenkin olla tilanne, ettei kaikkia toimijoita tavoiteta. Monimuotoiset verkostotyön menetelmät tulevat olemaan varmasti yhä enemmän kuntoutuksen toimijoiden arkipäivää. Kuntoutuspalveluja kehitettäessä myös verkostotyön edellyttämä ajankäyttö tulisi huomioida kokonaiskustannuksissa. Tieto- ja yksityisyydensuojakysymykset tulee huomioida niin ikään tarkasti verkostotyötä tehdessä. Saku-hankkeessa kohtaamamme nuoret suhtautuivat pääsääntöisesti myönteisesti verkostotyöhön.

Saku-hankkeen aikana ei onnistuttu luomaan tavoitteena ollutta nuorten kanssa toimivien tahojen yhteistyömallia. Saku-hankkeen aikana pidettiin säännöllisesti yhteistyötapaamisia, mihin osallistuikin tietynlainen ”ydinjoukko” hankkeeseen ohjanneista tahoista. Tämä ”ydinjoukko” osallistui myös Saku-hankkeen arviointitutkimukseen haastattelun muodossa. Näin ollen hankkeen tuloksissa kuuluu myös yhteistyötahojen ääni ja kehittämisideat. Molemmilla paikkakunnilla (Oulu ja Turku) on paljon nuorten palveluja ja paljon toimijoita. Paikallisesti erilaisia yhteistoimintamalleja on jo olemassa. Näin ollen vaikka

Saku-hankkeen puitteissa ei saatu luotua uutta yhteistoimintamallia, Saku-työntekijät osallistuivat jo olemassa oleviin nuorten palveluntuottajien foorumeihin ja sosiaalisen median kanaville. Koska hankkeeseen saatiin mukaan toivottu määrä nuoria, voidaan jossain määrin todeta myös hankkeen markkinoinnin onnistuneen.

4.4 Kehitetyn kuntoutusmallin saavutettavuus ja joustavuus

Hankkeeseen otettiin kaikki ikäryhmään kuuluvat nuoret, jotka ohjattiin hankkeeseen. Tässä kohtaa hankkeen ideologiana ollut matalakynnyksisyys toteutui hyvin. Hankkeeseen odotettiin ohjautuvan enemmän nuoria, sillä kohderyhmän nuoria on molemmilla toimintapaikkakunnilla satoja ellei tuhansia. Nuorten tavoitettavuuteen pitää panostaa eikä ole itsestään selvää, että kohderyhmäksi määritetyt nuoret sitoutuvat juuri heille tarjottuun palveluun vaan vaihtoehtoisia tukimuotoja tulee voida pohtia nuoren kanssa avoimesti ja kiireettömästi.

Saku-hanke toimi hyvänä starttina muihin Kelan ammatillisen kuntoutuksen palveluihin, mitkä edellyttävät yleensä parempaa toimintakykyä ja sitoutumista esimerkkinä viitenä päivänä viikossa toteutuva Taito-kurssi. Vaikka nuoret olisivat psyykkisesti hauraassa kunnossa, nuorille on ollut tärkeä päästä puhumaan ja suunnittelemaan myös ammatillisia asioita. NUOTTI-valmennuksessa nuorella on yksilöllistä ohjausta, mutta Sakussa ryhmätoiminta on osoittautunut tarpeelliseksi yksilöllisen tuen rinnalle. Ryhmämuotoista toimintaa olisi voinut lisätä loppua kohti esimerkiksi kaksi kertaa viikossa tapahtuvaksi.

Työhön tutustumisjaksoja toteutui yksi. Jossain määrin avoimeksi jäi, johtuiko haluttomuus nuorten vielä hauraista ammatillisista suunnitelmista, tiedon puutteesta, heikosta työ- ja toimintakyvystä. Nuoret eivät myöskään saaneet ylläpitokorvausta tai muuta vastaavaa työhön tutustumisjakson ajalle, mikä saattoi vaikuttaa asiaan. Osa nuorista koki yhdeksän päivää liian lyhyeksi ajanjaksoksi.

Uusia nuorten kuntoutuspalveluja kehitettäessä olisi hyvä, että hankkeet olisivat riittävän pitkiä, jotta saadaan käyttäjäkokemukset osaksi kehitystyötä ja voidaan juurruttaa saadut kokemukset tehtävään työhön. Nuoret tarvitsevat joustavia ja yksilöllisiä kuntoutuspolkua. Palveluiden tulee olla nuoren saavutettavissa matalalla kynnyksellä ilman pitkiä hakuprosesseja tai päätöksen odotteluvaiheita. Tähän tarpeeseen on käynnistetty esimerkiksi NUOTTI-palvelu. Palveluntuottajan näkökulmasta on tärkeää, että kuntoutuksen tuottaja huomioi myös sen, että nuorten saavutettavuus tarkoittaa monimuotoista

markkinointia ja nuorten tapaamista ja palveluohjausta, usein myös verkostotyötä, vaikka nuori ei kuntoutuspalveluun sitoutuisikaan. Nuorta ei voi jättää tilanteessa yksin vaan ehdotetun kuntoutuspalvelun tilalle tulee löytää nuorta kannatteleva ja toivoa ylläpitävä palvelua. Näin toimittiin Saku-hankkeessakin ja nuoret antoivat myönteistä palautetta joustavista yksilöllisistä ajoista, mitkä muuttuivat ajoittain puhelinkeskusteluiksi nuoren tarpeiden mukaisesti. Kuntoutuksen palveluntuottajienkin pitää voida olla joustavia, mikä tarkoittaa sitä, että palveluja toteutettaessa myös palvelun markkinointiin ja asiakkaiden tavoitettavuuteen käytetty työaika tehdään näkyväksi ja kustannustehokkaaksi. Kuntoutuspalveluihin voisi sisältyä jonkin tapainen "alkuselvittely"-jakso, minkä aikana asiakkaan tilannetta voidaan kartoittaa rauhassa ja edetä vasta sen jälkeen juuri hänelle sopivaan palvelun toteuttamiseen.

Tämänhetkisen palvelujärjestelmän heikkous on, että nuorten tarpeisiin vastaaminen perustuu tehtäväkeskeiseen ja siiloutuneeseen työnjakoon eri toimijoiden kesken, jolloin vaatimukset asiakaslähtöisyydestä, asiakkaan valinnanvapaudesta tai osallisuudesta eivät toteudu. Vakiintuneiden palveluiden sekä hankkeiden yhteistyö on äärimmäisen tärkeää. Osallistuminen vie aikaa ja on siten myös ajankäytön ja resursoinnin kysymys. Palvelut ja hankkeet tulevat parhaiten työntekijöille tutuiksi tutustumalla yhteistyökumppaneihin paikan päällä. Kun toimijat tuntevat toisensa, palveluiden markkinoiminen nuorille on vakuuttavampaa. Myös nuorten kanssa olisi hyvä tehdä tutustumiskäyntejä ryhmänä, ja siten madaltaa kynnystä ottaa tarpeen tullen uudelleen yhteyttä palveluntuottajiin.

5 Johtopäätökset

Johtopäätökset perustuvat nuorten, yhteistyötahojen ja hanketyöntekijöiden haastatteluihin ja kokemuksiin sekä kerättyyn tilastoaineistoon.

Saku-hankkeessa toteutettiin sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen elementtejä yhdistävää kuntoutusta luontevasti ja kehittäen. Arkielämän taitoja, sosiaalista toimintakykyä sekä koulutuksellisia ja ammatillisia tavoitteita pyrittiin edistämään nuoren lähtökohdista ja tavoitteista käsin. Tässä hankkeessa hyödynnettiin sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen vahvuuksia niin, että nuori sai omaa tilannettaan hyödyntävää kokonaisvaltaista tukea ja palvelua. Sakun keskeisenä ideana oli kääntää alkava syrjäytymiskehitys kohti työtä ja työelämää. Tavoitteena oli saada aikaan realistinen ja toteuttamiskelpoinen (alustava) ammatillinen suunnitelma nuorta motivoivalle ja työmahdollisuuksia tarjoavalle ammattialalla. Lisäksi nuorelle pyrittiin rakentamaan sellaisia sosiaalisia verkostoja, jotka tukevat tähän päämäärään

pääsemisessä kuntoutuksen jälkeen. Työelämään tutustumisjaksojen ja kouluvierailujen tavoitteena oli tuoda työelämä ja työpaikat ja koulutus tutuksi ja helpommin lähestyttäväksi.

Arjen taitojen oppiminen ja vuorokausirytmien kohentaminen antoivat välineitä itsenäiseen aktiiviin elämään, veivät harrastusten pariin ja tekivät koulutukseen ja työelämään suuntautumisen realistiseksi. Tavoitteena oli myös tehdä passiivisesta palvelujen kohteena olevasta nuoresta aktiivinen toimija, joka suunnittelee oman kuntoutumisprosessinsa sisältöjä ja omia tulevaisuuteensa ratkaisuja ja käyttää siinä apuna tukiverkostoaan entistä aktiivisemmin ja tietoisemmin.

Hankkeen tarkoituksena oli rakentaa oikea-aikainen, räätälöitävä, suhteellisen kepeä mutta riittävän pitkän tuen takaava kuntoutusmalli, johon ohjaaminen ja tuleminen onnistuvat joustavasti ja joka osuu oikeaan kohtaan palvelutarpeiden ketjussa. Oletamme, että oikea kohta on etsivän nuorisotyön tyyppisen yksilöohjauksen ja nykyisten "raskaampien" ammatillisten kuntoutustoimien (Akse, Teak, Taito) välimaastossa. Yhdenkin syrjäytymisvaarassa olevan tai jo syrjäytyneen nuoren kehityskulun muuttaminen kohti sosiaalista ja etenkin ammatillista toimijuutta tuo huomattavat säästöt yhteiskunnalle. Tavoitteena oleva nopea ja varhainen puuttuminen ennaltaehkäisee myös ongelmien kasautumista ja vaikeiden ja usein hoitoresistenttien mielenterveyden häiriöiden kehittymistä.

Vaikka nuorten syrjäytymisen kustannuksia on lähes mahdotonta laskea luotettavasti ilman case-tasoista ja vuosikausia kestävää seurantaa (Ikäheimo 2015), esimerkiksi Valtiontalouden tarkastusvirasto on arvioinut, että alle 25-vuotiaana työllistymismahdollisuutensa menettänyt nuori maksaa yhteiskunnalle joka vuosi 27 500 euroa. Täyttäessään 60 vuotta hän on maksanut yhteiskunnalle noin 1,1 miljoonaa euroa. Toisen raportin (Leinonen 2010) mukaan vuosikustannukset yhden syrjäytyneen yhdestä syrjäytymisvuodesta ovat ilman terveydenhuoltomenoja ja rikollisuuden aiheuttamia kuluja vähintään 43 000 € vuodessa (toimeentulotuki ja asumistuki noin 10 000 €, saamatta jäänyt kansantalouden kasvu vähintään noin 33 000 €). Kärjistäen voidaan todeta, että hankkeen aikana yksikin estetty koko elämän kestänyt syrjäytyminen/työttömyys tuo hankkeeseen käytetyt rahat takaisin. Vastaavasti tietenkin syrjäytymisvaarassa olevien nuorten erilaisiin kuntoutustoimiin kuten työpajatoimintaan kuluu myös rahaa. Pidemmällä aikajänteellä kalleinta on olla tekemättä mitään.

Kehittämishankkeen tulokset voidaan nähdä kahdella tasolla: toisaalta palvelujärjestelmää uudistavana ja palveluohjausta kehittäväenä ja toisaalta nuoren oman henkilökohtaisen tilanteen jäsentymistä ja tu-

levaisuuden visioiden selkiytymistä tukevana. Yhteenvedona voidaan todeta hankkeen toteutuneen hyvin, tarkasteltiinpa sitä yksilötasolla tai yleisemmällä tasolla. Nuoria saavutettiin toivottu määrä ja alkuohjauksessa heidän lisäksi olleet 17 nuorta sai palveluohjausta muihin palveluihin. Yksilötasolla tavoitteisiin päästiin hyvin ja saadut kokemukset ovat varmasti avuksi nuorten kuntoutuksen palvelujärjestelmää kehitettäessä. Osalle nuorista syntyi alustavan ammatillisen suunnitelman sijaan ammatillinen suunnitelma; muutama nuori aloitti opinnot hankkeen aikana, samoin muihin Kelan ammatillisen kuntoutuksen palveluihin siirtyi nuoria. Näin ollen voidaan todeta, että usein pitkäänkin pois työmarkkinoilta ja opintojen parista olleiden nuoren kanssa alustavien ammatillisen suunnitelmien tekeminen kannattaa aloittaa melko varhaisessa vaiheessa.

Lähteet

- Aaltonen S, Berg P. Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset. Julkaisussa: Aaltonen S, Berg P, Ikäheimo S, toim. Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 2015: 41–127.
- Almqvist A-L, Lassanantti K. Social work practices for young people with complex needs. An integrative review. *Child and Adolescent Social Work Journal* 2017; 35: 207–219.
- [Ammatillinen kuntoutus 2.1.2020](#). Helsinki: Kela. Viitattu 5.1.2020.
- [Ammatilliset kuntoutuskurssit \(Taito-kurssit\)](#) . Helsinki: Kela. Viitattu 5.1.2020.
- Anderman EM, Austin CC, Johnson DM. The development of goal orientation. Julkaisussa: Wigfield A, Eccles JS, toim. Development of achievement motivation. San Diego, CA: Academic Press, 2002.
- Björklund L, Nord U, Tarvainen T. [100 nuorta kehittäjää. Nuorten terveiset psykososiaalisen tuen palvelupakettiin](#). Helsinki: Me. Viitattu 3.1.2020.
- EACEA. [Youth social exclusion and lessons from youth work](#). Brussels: European Commission, 2013. Viitattu 15.2.2020.
- Harkko J, Ala-Kauhaluoma M, Lehikoinen T. Keitä ovat vaikeasti työllistyvät ja tarvitsevatko he sosiaalista kuntoutusta? *Kuntoutus* 2012; 34 (4): 54–60.
- Hiilamo H, Määttä A, Koskenvuo K, Pyykkönen J, Räsänen T, Aaltonen S. Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak puheenvuoro 11, 2017.
- Honkakoski A, Kinnunen P, Vuorijärvi P. Nuorten aikuisten sosiaalityön tuen tarpeet ja niihin vastaaminen. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja 41, 2016.
- Ikäheimo S. [Meta-analyysi syrjäytymisvaarassa olevien nuorten yhteiskunnallisista kustannuksista](#). Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2015.
- [Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa](#). Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta, Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 3, 2019. Viitattu 28.12.2019.

- Juvonen T. Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuoriso-tutkimusverkosto, Julkaisuja 165, 2015.
- Karjalainen V. Työttömien ammatillisen kuntoutuksen kysymys. Julkaisussa: Järvikoski A, Lindh J, Suikkanen A, toim. Kuntoutus muutoksessa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 2011: 89–101.
- Karjalainen J, Blomgren S. Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille. Nuotta-projektin arvioinnin loppuraportti. Helsinki: Stakes, 2004.
- [Kelan kuntoutuksen palvelukuvaus. Nuotti-valmennus](#). Helsinki: Kela, 2019. Viitattu 19.12.2019.
- [Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat \(NEET\) nuoret, katsaus tilanteeseen ja toimenpiteisiin](#). Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2019. Viitattu 31.3.2020.
- L 566/2005. Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista.
- L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki.
- Leinonen T. Nuorten koulutuksen keskeyttäminen ja sen hinta. Helsinki: Sosiaalikehitys, Opit käyttöön -hanke, 2010.
- Myrskylä P. Hukassa – keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Helsinki: EVA, EVA-analyysi 19, 2012.
- [Ohjaa ahdistunut tai masentunut nuori Kelan kuntoutuskurssille](#). Helsinki: Kela. Viitattu 4.12.2019.
- Piirainen K, Linnakoski R, Suikkanen A. Palkkatyötavoitteista sosiaaliseen kuntoutukseen. Tehostetun tuen keinoin yksilöllisiin muutoksiin? Julkaisussa: Lindh J, Härkäpää K, Kostamo-Pääkkö K, toim. Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press, 2018: 98–122.
- Raaum O, Rogstad J, Røed K, Westlie L. Young and out. An application of a prospects-based concept of social exclusion. eJournal of Socio-Economics 2009; 38 (1): 173–187.
- Raivio H, toim. [Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta](#). Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015–2018 loppuraportti. Helsinki: Terveys- ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 7, 2018. Viitattu 29.11.2019.
- Rajavaara M, Karjalainen V. Sosiaalinen kuntoutus lakisääteiseksi. Mikä muuttuu? Kuntoutus 2012; 34 (4): 3–4.
- Rikala S. Masennus, työkyvyttömyys ja sosiaalinen eriarvoisuus nuorten aikuisten elämäнкuluissa. Yhteiskuntapolitiikka 2018; 83 (2): 159–170.
- Saikka P, Kokko R-L. Kuntoutuksen käytännöt Paltamon työllisyyskokeilussa. Toimijuuden tukeminen ammatillisessa ja sosiaalisessa kuntoutuksessa. Kuntoutus 2012; 34 (4): 5–16.
- [Sosiaalihuoltolain soveltamisopas](#). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 5, 2017. Viitattu 3.1.2020.
- Särkelä A. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino, 2001.
- Tuusa M, Ala-Kauhahuoma M. Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 42, 2014.
- Veermans M, Tapola A. Motivaatio ja kiinnostuneisuus. Julkaisussa: Järvelä S, Häkkinen P, Lehtinen E, toim. Oppimisen teoria ja teknologian opetuskäyttö. Porvoo: WSOY oppimateriaalit, 2006.